Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

DE MOLUKKEN / THE MOLUCCAS / MALUKU

298 [Anoniem / Anonymous, 1800-1820]:
Oma / of / Haroekoe.
Oma / or / Haroekoe.

298 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Oma.
Oma [Haroekoe].

299 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Oma.
Oma [Haroekoe].

299 [Anoniem / Anonymous, 1800-1820]:
Honimoa / of / Saparoua.
Honimoa / or / Saparoea.

300 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Honomoa.
Honimoa.

300 [Anoniem / Anonymous], 1632:
De Negerij Ihamau gelegen op / t' Eijlandt Ulihasser belegert en haere Nagelen en vruchtboomen / geraseert.
The Village of Ihamahoe situated on / the Island of Saparoea besieged and its Clove and fruit trees / razed.

301 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1635]:
Honnomoa.
Honimoa.

301 [Anoniem / Anonymous, 1631-1635]:
Oulath.
Oelat.

302 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1690]:
[Kaart van de Baai van Saparoea].
[Chart of Saparoea Bay].

302 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1690]:
[De klip van Saparoea].
[The Saparoea cliff].

303 F:M:S:, 1700:
'T Fort / Duer Steede op Saparoea.
Fort / Duurstede in Saparoea.

304 [Johannes Hogeboom, ca./c. 1693]:
[Plattegrond van Fort Duurstede].
[Plan of Fort Duurstede].

305 [Johannes Hogeboom, ca./c. 1693]:
[Gezicht op de redoute Hollandia op Saparoea].
[View of the redoubt of Hollandia in Saparoea].

305 [Johannes Hogeboom, ca./c. 1693]:
[Gezicht op de Baai van Saparoea].
[View of Saparoea Bay].

305 Is. Hogeboom, 1693:
Vertoning van het Fortres op de klip Saparoua.
Depiction of the Fort on the Saparoea cliff.

306-307 [Anoniem / Anonymous], 1634:
De Noort Cust van Ceram.
The North Coast of Ceram.

307 [Anoniem / Anonymous], 1635:
De principaalste Aan / tekeningen van Lucelle.
The main Notes on / Lusila.

308 J. Nessel, [ca./c. 1652]:
[Kaart van het Fort te Loki en omgeving].
[Plan of the Fort at Loki and environs].

308 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1652]:
Caerte van Looki.
Map of Loki.

309 [Johannes Vingboons, 1665-1670]:
[De inname van Loki door Arnold de Vlaming van Outshoorn op 27 juni 1652].
[The conquest of Loki by Arnold de Vlaming van Outshoorn on 27 June 1652].

309 [Johannes Vingboons, 1665-1670]:
[De inname van Laala door Arnold de Vlaming van Outshoorn op 20 september 1654].
[The conquest of Laala by Arnold de Vlaming van Outshoorn on 20 September 1654].

DEEL 4 / PART 4

310 Johan Nessel, [ca./c. 1656]:
Afbeeldingh van der Cerammeren Steerckte op Rharhakit Ingenomen by de Heere Gouverneur / Arnold de Vlamingh van Oudshoorn op den 15e october A:o 1649.
Depiction of the Stronghold at Rarakit in Ceram Conquered by the Governor / Arnold de Vlamingh van Oudshoorn on 15 October A:o 1649.

310 Johan Nessel, [ca./c. 1656]:
Afbeelding van de Eerste / Rencontre die d: Heere Super / Intendent tegen de Maccassaren / booven op de Revier van Waij / Lamme heeft gehadt, In de Maent / February, de 17e A:o 1653.
Depiction of the First / Encounter the Lord Super / Intendent has had with the Macassarese / upstream on the Wailama River, In the Month of / February, the 17th A:o 1653.

311 Johan Nessel, [ca./c. 1656]:
Afbeelding van de Mac / cassaerse vestinge aen de Revie / re Cahoela, gelegen op de binnen / Custe van Warnoella verovert bij / den Majoor Jacob Verheijden, / Onder d'ordre van d: Heere Super / Intendent Arnold de Vlamingh / van Oudshoorn, op den 29e / Julij An:o 1654.
Depiction of the Ma / cassarese fortress on the River / Kahoela, situated on the inner / Coast of Warnoela [Hoamoal] conquered by / the Major Jacob Verheijden, / By order of the Lord Super / Intendent Arnold de Vlamingh van Oudshoorn, on the 29th / of July An:o 1654.

311 Johan Nessel, [ca./c. 1656]:
Afbeeldingh van de Negerie / Calieque, gelegen in het gebergte / van Warnoela Achter de Moor / denaers Revier, op des Jaers 1655 / voor dagh bij Entreprise verovert / bij den Heer: SuperIntendent / Arnold de Vlamingh van / Oudshoorn den / 6e Augustij.
Depiction of the Village of / Kalike, situated in the mountains / of Warnoela Beyond the Mur /derers River, in the Year 1655 / before dawn conquered by Surprise / by the Lord: SuperIntendent / Arnold de Vlamingh van / Oudshoorn on the / 6th of August.

312 [Anoniem / Anonymous], 1630:
Cort ontwerpingh en Afbeeld' der negerij Cambelle.
Plan and Depiction of the village of Kambelo.

312 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1645]:
T' Fort Ambello In / Amboijna.
The Fort of Kambelo In / Ambon.

313 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1645]:
[Plattegrond van de versterking en handelspost in Cambello].
[Plan of the fortification and trading post in Kambelo].

313 [Anoniem / Anonymous, 1643-1644]:
Vertooninge vande Fortificatie opde bergh van Combello. / comende vande Suijd, langs Strant vande wegh van Louhoe.
View of the Fortification on the mountain of Kambelo, / coming from the South, along the beach from the Loehoe road.

314 [Anoniem / Anonymous, 1643-1644]:
Vertooninge vande Fortificatie opde Bergh van Combello / comende vande Noort langs strant aff van Lissidi.
View of the Fortification on the Mountain of Kambelo / coming from the North along the beach from Lesidi.

314 [Johannes Nessel, ca./c. 1651]:
Harden. Bergh. / leijdt opde cust van / Ceram op Cambello.
Hardenbergh. / situated on the coast of / Ceram in Kambelo.

315 [Anoniem / Anonymous, 1643-1644]:
Prospectijff. / T' Fondament.
Prospect. / The Foundations.

315 [Anoniem / Anonymous], 1633:
De Negerije Assahoudi / Gedistrubbeert op den 26. No / vember A:o 1633.
The Village of Assahoedi / Destroyed on the 26th of No / vember A:o 1633.

316 [Anoniem / Anonymous, 1639]:
[Plattegrond van het fortje in Lesidi].
[Plan of the fort at Lesidi].

316 [Anoniem / Anonymous, 1639]:
[Plattegrond in opstand van het fortje in Lesidi].
[Elevation plan of the fort at Lesidi].

316 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1655]:
[Kaart van de Baai van Assahoedi].
[Chart of Assahoedi Bay].

III INDISCHE ARCHIPEL EN OCEANIË / MALAY ARCHIPELAGO AND OCEANIA

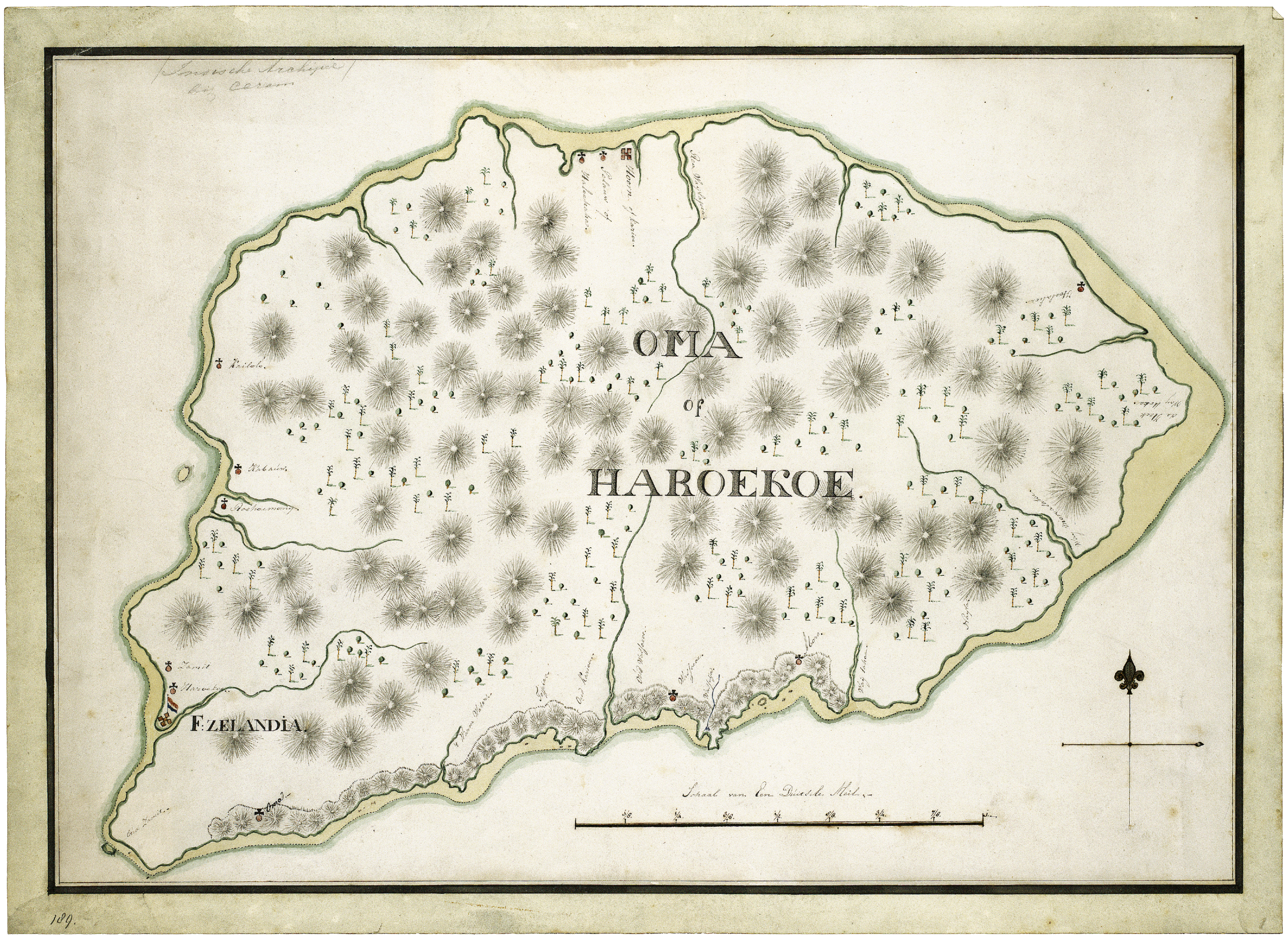

blad 298 boven / sheet 298 above:

Nationaal Archief, 4.MIKO 189.

[Anoniem, 1800-1820] :
[Anonymous, 1800-1820] :

Oma / of / Haroekoe.

Oma / or / Haroekoe.

Schaalstok van Een Duitsche Meil = [ca. 1 : 49.400].
Scale-bar of *Een Duitsche Meil* = [approximately 1 : 49,400].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 34 x 47 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 34 x 47 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Haroekoe (Haruku), Zeelandia. Op Oma of Haroekoe werd in 1626 op last van gouverneur Jan van Gorkum (1625-1628) aan de uiterste zuidwestkust het blokhuis Zeelandia gebouwd (zie de bijna identieke tekeningen uit Gijsels' rapporten op de bladen 298 onder en 299 boven), dat in 1655 onder Arnold de Vlaming van Outshoorn werd vergroot tot een redoute. Later in de zeventiende en in de vroege achttiende eeuw onderging de post nog enkele malen verbeteringen en uitbreidingen, en omstreeks 1785 volgde een algehele verbouwing en modernisering, waarna de sterkte hernoemd werd tot Nieuw-Zeelandia. Het kaartje toont ook het tweede compagniesfortje op Haroekoe, de post Hoorn aan de noordkust, die in 1656 in opdracht van De Vlaming van Outshoorn werd opgericht. Zie ter vergelijking de situatiekaartjes van de redouten Zeelandia en Hoorn uit ca. 1690 in Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-23. De kaart zelf is waarschijnlijk deels nog op oudere voorbeelden uit de compagniestijd gebaseerd, deels mogelijk ook op een kaart gemaakt tijdens het Engelse tussenbestuur in de Molukken in de jaren 1810-1816 (zie blad 299 onder); over de maker is niets bekend.

Haruku (Haroekoe), Zeelandia. In 1626 the blockhouse *Zeelandia* was built on Oma or Haruku on the far south-west coast on the orders of Governor Jan van Gorkum (1625-1628) (see the almost identical drawings from Gijsels's reports on sheets 298 below and 299 above), and in 1655 this was enlarged into a redoubt under Arnold de Vlaming van Outshoorn. Later in the seventeenth and in the early eighteenth century the post underwent improvements and enlargements several more times, and in about 1785 there followed a general renovation and modernization, after which the fort was renamed *Nieuw-Zeelandia* (New Zeelandia). This little map also shows the Company's second little fort on Haruku, the post of *Hoorn* on the north coast, which was erected in 1656 on the instructions of De Vlaming van Outshoorn. For a comparison, see the situation maps of the redoubts *Zeelandia* and *Hoorn* from about 1690 in Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-23. The map itself is likely to have been based partly on earlier models from the Company period, and possibly in part on a map made during the British Interregnum in the years 1810-1816 (see sheet 299 below); nothing is known about the maker.

blad 298 onder / sheet 298 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 16.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Oma.

Oma [Haroekoe].

Pentekening op papier, 17 x 30,5 cm.
Pen drawing on paper, 17 x 30.5 cm.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters A t/m C :
Explanations: [upper left] a key to the letters A to C :

A. De logie.
B. De scherpe steijle Clip die Oma aande west zyde van aanloop der vijanden Bevrijt.
C. De Muer van stien op gehaalt met een wachthuys die aande oostzyde Oma van aan loop der vyanden Bevryt.

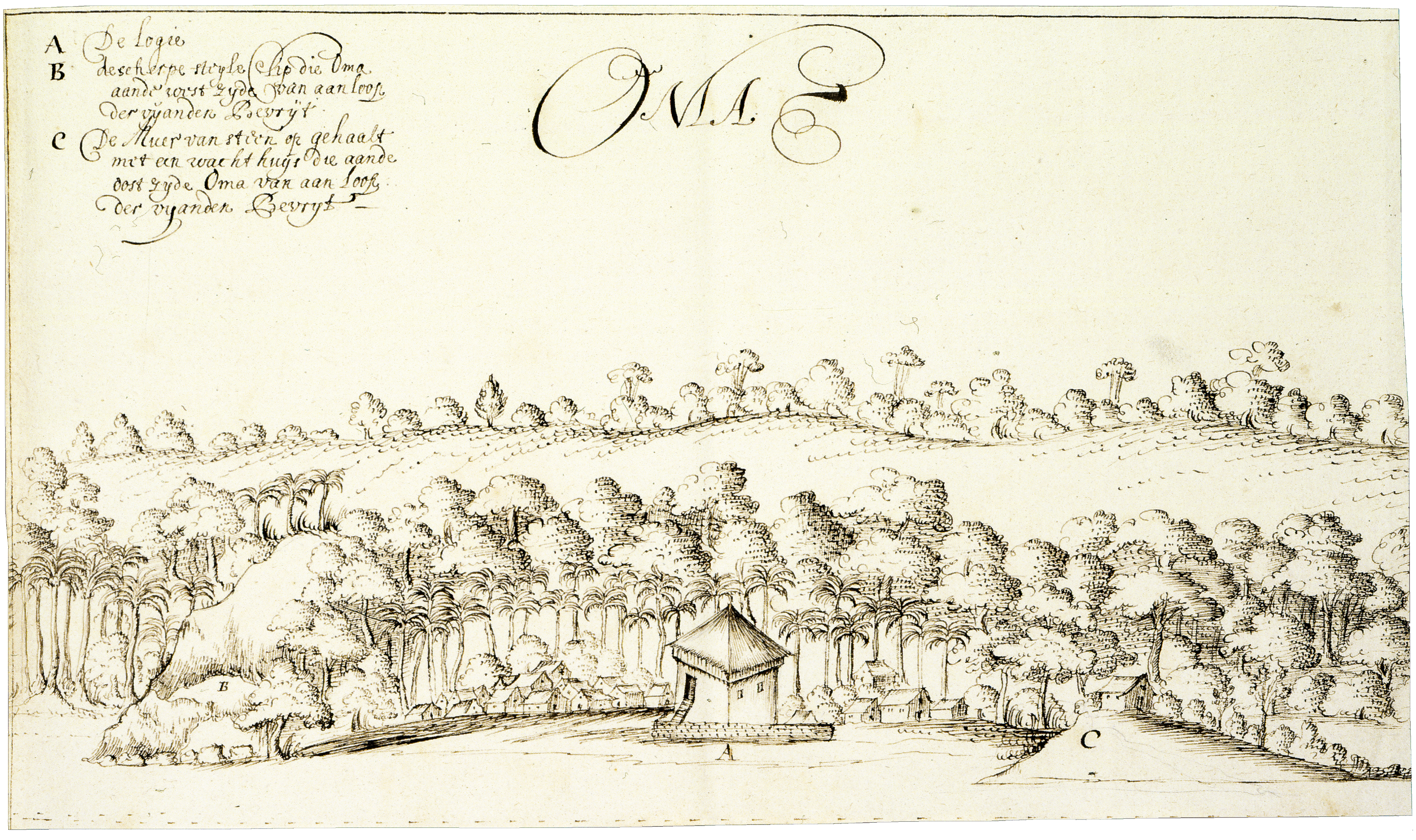
A De logie
B de scherpe steyle Clip die Oma aande west zyde van aan loop der vyanden Bevryt
C De Muer van stien op gehaalt met een wacht huys die aande oost zyde Oma van aan loop der vyanden Bevryt
OMA
B
A
C

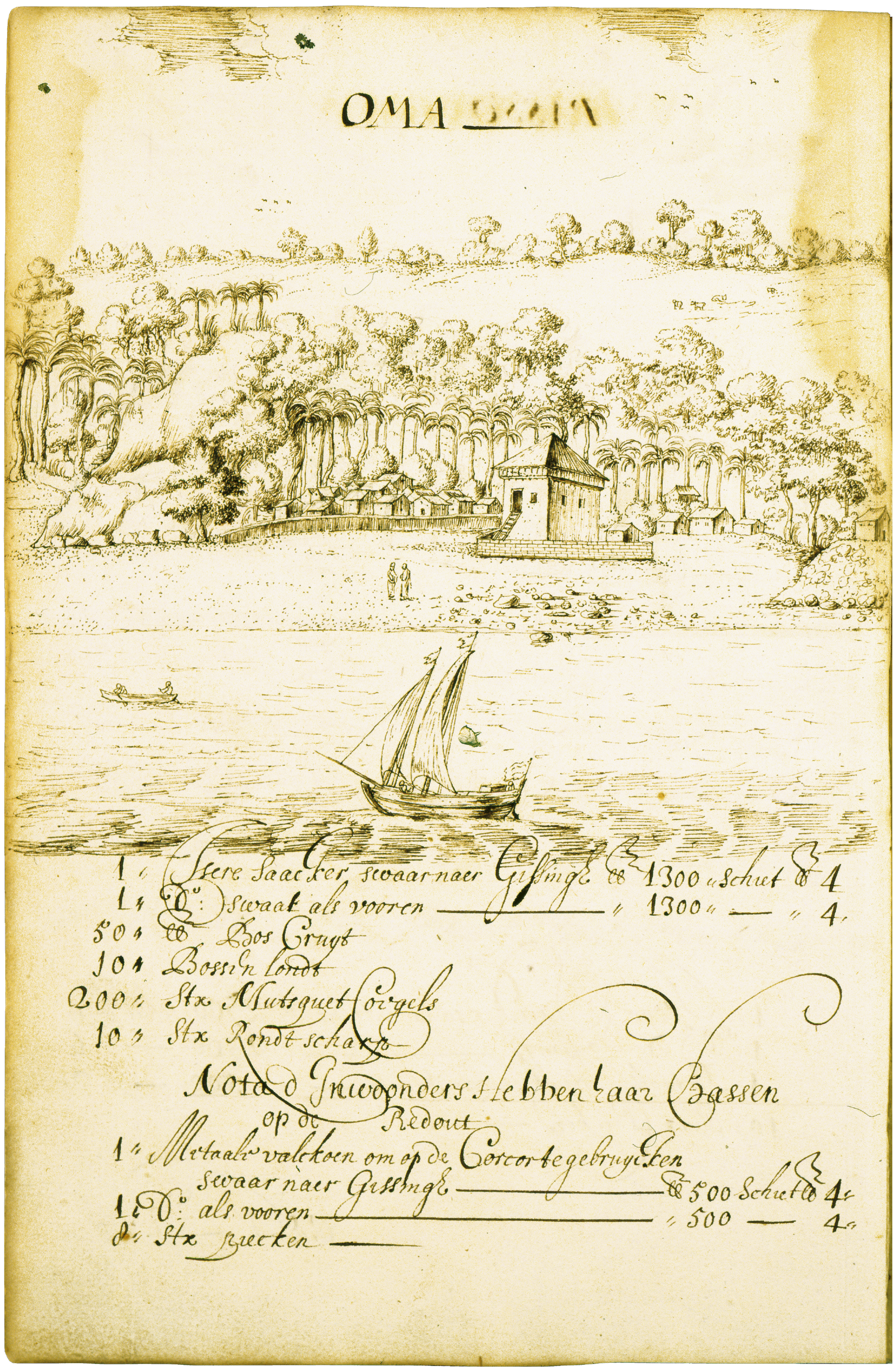
OMA
1 Isere Saacker, swaar naer Gissingh lb 1300 schiet lb 4
1 D°: swaar als vooren 1300 4
50 lb Bos Cruyt
10 Bossen londt
200 Stx Mutsquet Coegels
10 Stx Rondt scharp
Nota d Inwoonders Hebben haar Bassen op de Redout
1 Metaale valckoen om op de Corcor te gebruycken swaar naer Gissingh 500 Schiet 4
1 D°: als vooren 500 4
8 Stx piecken

blad 299 boven / sheet 299 above:

Badische Landesbibliothek, K477 fol. 11v.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Oma.

Oma [Haroekoe].

Pentekening op papier, 19 x 19,5 cm.
Pen drawing on paper, 19 x 19.5 cm.

Verklaringen: [onder] een inventaris van de bewapening in het fort :
Explanations: [below] an inventory of the armament present in the fort :

1 Isere Saacker swaar naer Gissingh lb 1300 schiet lb 4.
1 D[itt]o swaar als vooren [naer Gissigh lb] 1300 [shiet lb] 4.
50 lb Bos Cruyt.
10 Bossen londt.
200 Stx Mutsquet Coegels.
10 Stx Rondt scharp.

Nota d Inwoonders Hebben haar Bassen op de Redout.
1 Metaale valckoen om op de Corcor te gebruycken swaar naer Gissingh lb 500 schiet lb 4.
1 D[itt]o als vooren [swaar naerGissigh lb] 500 [schiet lb] 4.
8 Stx piecken.

blad 299 onder / sheet 299 below:

Nationaal Archief, 4.MIKO 194.

[Anoniem, 1800-1820] :
[Anonymous, 1800-1820] :

Honimoa / of / Saparoua.

Honimoa / or / Saparoea.

Schaalstok van eene Duitsche Mijl 15 voor een Graad = [ca. 1 : 51.100].
Scale-bar of *eene Duitsche Mijl 15 voor een Graad* = [approximately 1 : 51,100].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 37 x 49 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 37 x 49 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

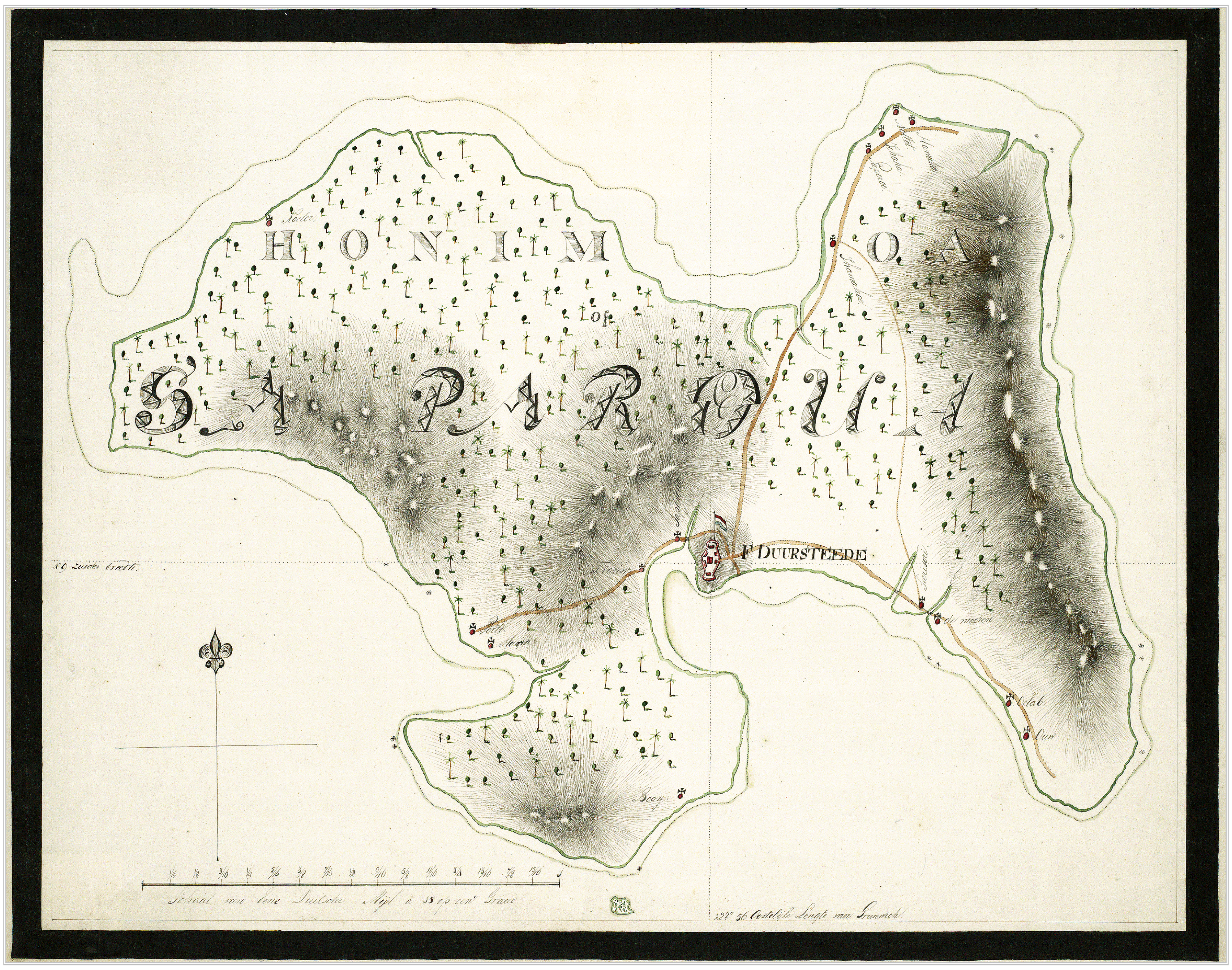
HONIMOA
SAPAROUA
F DUURSTEEDE
Schaal van eene Duitsche Mijl à 15 op een Graad
128° 36 Oostelijke Lengte van Greenwich

Saparoea (Saparua). Saparoea of Honimoa is hier weergegeven op een Nederlands kaartje uit – vermoedelijk – de eerste jaren na het Britse tussenbestuur over de Molukken, dat in stijl en uitvoering geheel overeenkomt met dat van Haroekoe op blad 298 boven. De geografische lengteaanduiding ten opzichte van de meridiaan van Greenwich duidt erop dat waarschijnlijk een Engelse kaart (mede) als voorbeeld heeft gediend, mogelijk naast oudere kaarten uit de VOC-tijd. Saparoea kreeg in 1817, dus in de tijd dat dit kaartje vermoedelijk werd vervaardigd, bekendheid vanwege de grote opstand tegen het teruggekeerde Nederlandse bestuur onder aanvoering van Thomas Matulesi of Pattimura, die uiteindelijk slechts met inzet van een grote Nederlandse landingsmacht bedwongen kon worden. De kaart geeft alleen het toen nog bestaande Fort Duurstede uit 1691 aan; van de twee eerdere versterkingen op Saparoea, de redouten Hollandia bij Sisisari aan de baai en Delft bij Porto aan de westkust, wordt in het geheel geen melding meer gemaakt.

Saparua (Saparoea). Saparua or Honimoa is shown here on a Dutch map from, presumably, the first years after the British Interregnum over the Moluccas; in style and execution it corresponds completely with the map of Haruku on sheet 298 above. The geographical indication of longitude in relation to the Greenwich meridian suggests that a British map may (also) have served as a model, possibly alongside older maps from the VOC time. In 1817, hence in the time when this little map was probably made, Saparua became known because of the large-scale rebellion against the returning Dutch rule led by Thomas Matulesi or Pattimura, which ultimately could only be put down with the use of a large Dutch landing force. The map shows only Fort Duurstede dating from 1691 that then still existed; there is no longer any mention at all of the two earlier fortifications on Saparua, the redoubts of *Hollandia* at Sisisari on the bay and *Delft* at Porto on the west coast.

300

blad 300 boven / sheet 300 above:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 15.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

HONOMOA.

HONIMOA.

Pentekening op papier, 19 x 31 cm
Pen drawing on paper, 19 x 31 cm.

Honimoa, Hollandia. In 1626 werd aan de oostkust van de baai van Saparoea bij Sisisari of Sisisore de redoute Honomoa (Honimoa) aangelegd, een blokhuis met een palissade dat hier en in de bijna identieke tekening op blad 301 boven is afgebeeld naar de situatie van omstreeks 1635. Het zou in 1654 op last van De Vlaming van Outshoorn vergroot worden tot het kleine fort Hollandia, dat echter niet goed voldeed en bovendien in 1671 door een aardbeving zwaar werd beschadigd. Een situatiekaartje van Hollandia en directe omgeving omstreeks 1690 is opgenomen in Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-23; zie ook de tekening door Johannes Hogeboom op blad 305 boven. Ter vervanging van Hollandia verrees in de jaren 1690-1691 iets verder naar het noordwesten aan de baai het aanzienlijk grotere fort Duurstede, dat hierna uitvoerig is weergegeven op de bladen 302-305.

Honimoa, Hollandia. In 1626 the redoubt *Honomoa* (Honimoa) was constructed on the east coast of the bay of Saparua at Sisisari. This was a blockhouse with a pallisade that here and in the almost identical drawing on sheet 301 above is depicted according to the situation in about 1635. In 1654, on the orders of De Vlaming van Outshoorn, it would be expanded into the small fort *Hollandia*, but this was unsatisfactory and moreover was severely damaged by an earthquake in 1671. A situation map of *Hollandia* and its immediate surroundings from around 1690 has been included in Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-23; see also the drawing by Johannes Hogeboom on sheet 305 above. In order to replace *Hollandia*, in the years 1690-1691 a little further to the north-west on the bay the much larger fort *Duurstede* was built, which is depicted in detail on sheets 302-305.

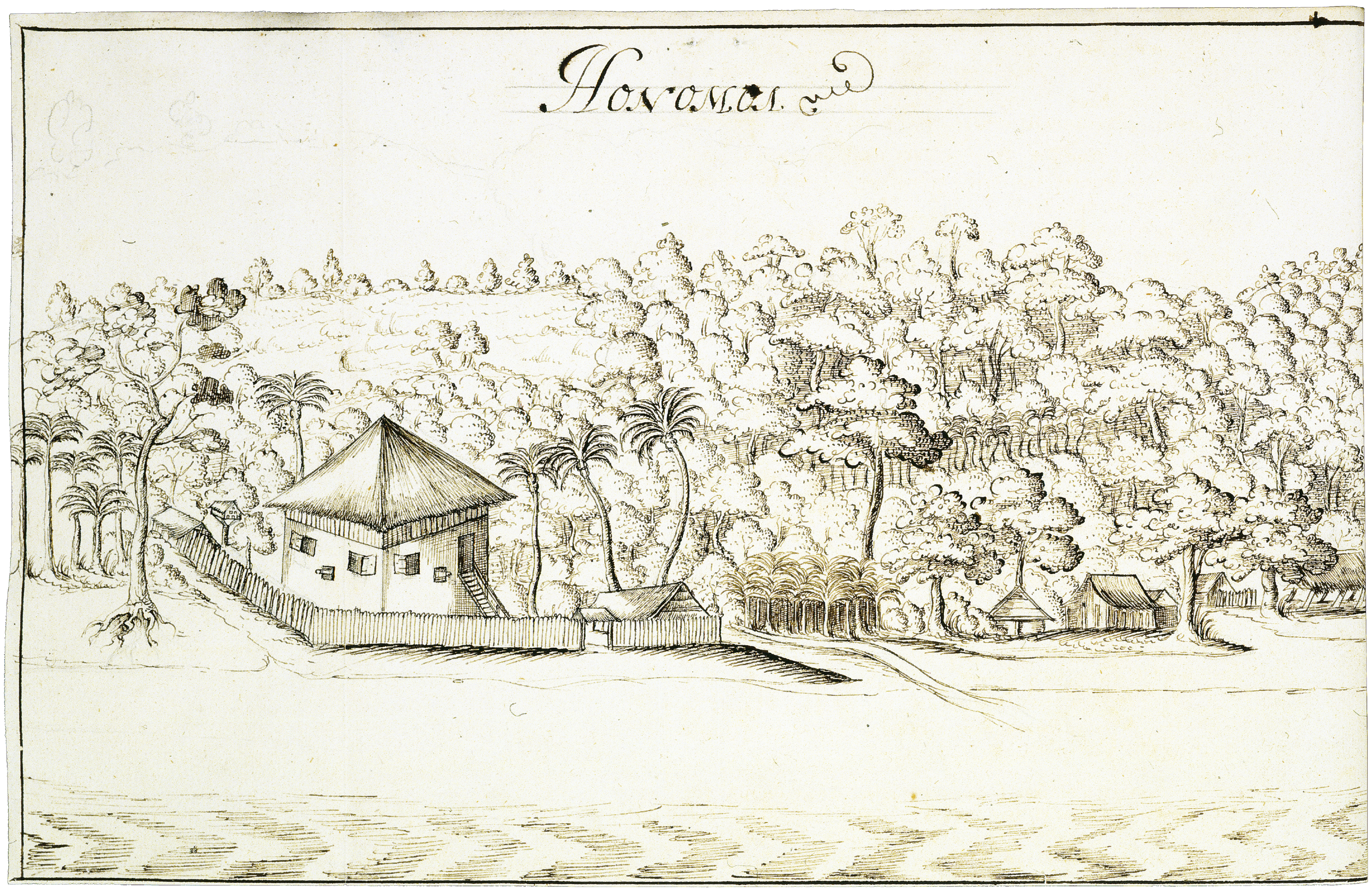

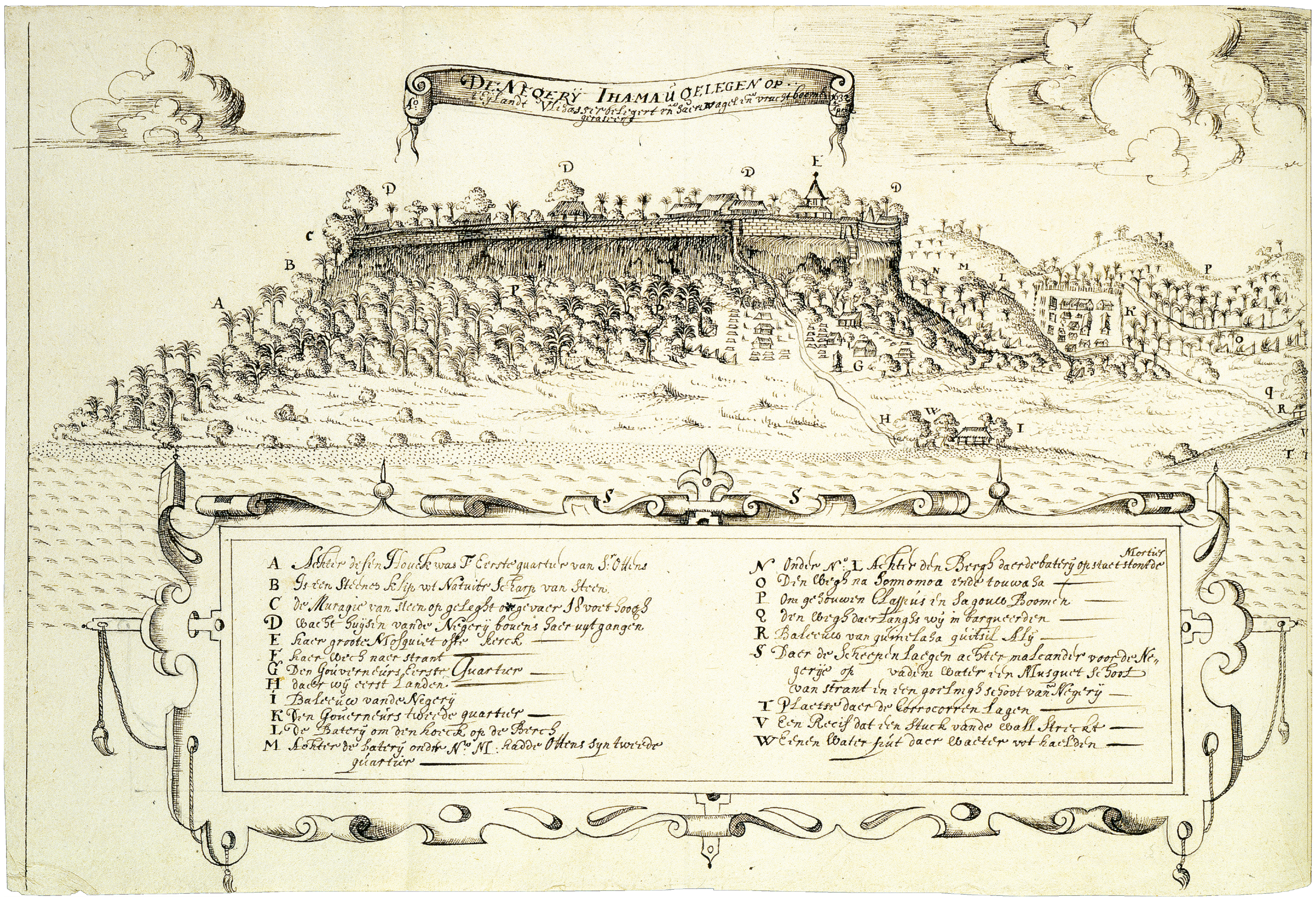

blad 300 onder / sheet 300 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 27.

[Anoniem], A:o April 1632 :
[Anonymous], A:o April 1632 :

DE NEGERIJ IHAMAU GELEGEN OP / T' EIJLANDT ULIHASSER BELEGERT EN HAERE NAGELEN EN VRUCHTBOOMEN / GERASEERT.

THE VILLAGE OF IHAMAHOE SITUATED ON / THE ISLAND OF SAPAROEA BESIEGED AND ITS CLOVE AND FRUIT TREES / RAZED.

Pentekening op papier, 22 x 32,5 cm.
Pen drawing on paper, 22 x 32.5 cm.

Verklaringen: [onder] een legenda bij de letters A t/m W :
Explanations: [below] a key to the letters A to W :

A. Achter desen Houck was T'Eerste Quatier van S: Ottens.
B. Is een Steenes klip vvt natuur Scharp van van steen.
C. De Muragie van steen opgeleght ongevaer 18 voet hoogh.
D. Wacht huysen van de negerij bovens haer uytgangen.
E. Haer groote Mosquit ofte kerck.
F. Haer wech naar strant.
G Den Gouverneuurs Eerste Quartier.
H. Daer wij eerst Landen.
I. Baleeuw vande Negerij.
K. Den Gouverneurs tweede quartier.
L. De Batterij om denhoeck op de berch.
M. Achter de baterij onder de N:o N L hadde Ottens sijn tweede quartier.
N. Onder n:o L Achter den bergh daer de baterij staet stont de Mortier.
O. Dden wegh na Somomoa ende touwasa.
P. Om gehouwen Clappus en Sagouw Boomen.
Q. Den wegh daerlanghs wij in barqueerden.
R. Baleeuw van quimilaha quitysil Alij.
S. Daer de Scheepen laegen achter malcander voor de Negerije op [...] vadem water een Musquet schoot van strant en een gotlings schoot van Negerij.
T. Plaetse daer de Correcorren Lagen.
V. Een Recif dat een stuck van de wall streckt.
W. Eenen Water put daer waeter uit haelden.

Ihamahoe (Imamahu). In april 1632 vond op last van gouverneur Gijsels een strafexpeditie plaats tegen het dorp Ihamahoe in het uiterste noordoosten van Saparoea, van waar buiten de compagnie om veel 'illegale' handel in kruidnagelen werd bedreven. De landingstroepen verwoestten de aanplant van nagel- en vruchtbomen, evenals de vaartuigen van de bevolking, maar het dorp zelf bleek dermate goed verschanst dat daar weinig uit te richten viel.

Ihamahu (Imamahoe). In April 1632 on the orders of Governor Gijsels a punitive expedition took place against the village of Ihamahu in the far north-east of Saparua, from where much 'illegal' trade in cloves was being done outside the Company's control. The landing troops ravaged the clove and fruit trees, and likewise the people's vessels, but the village itself turned out to be so well fortified that little could be achieved.

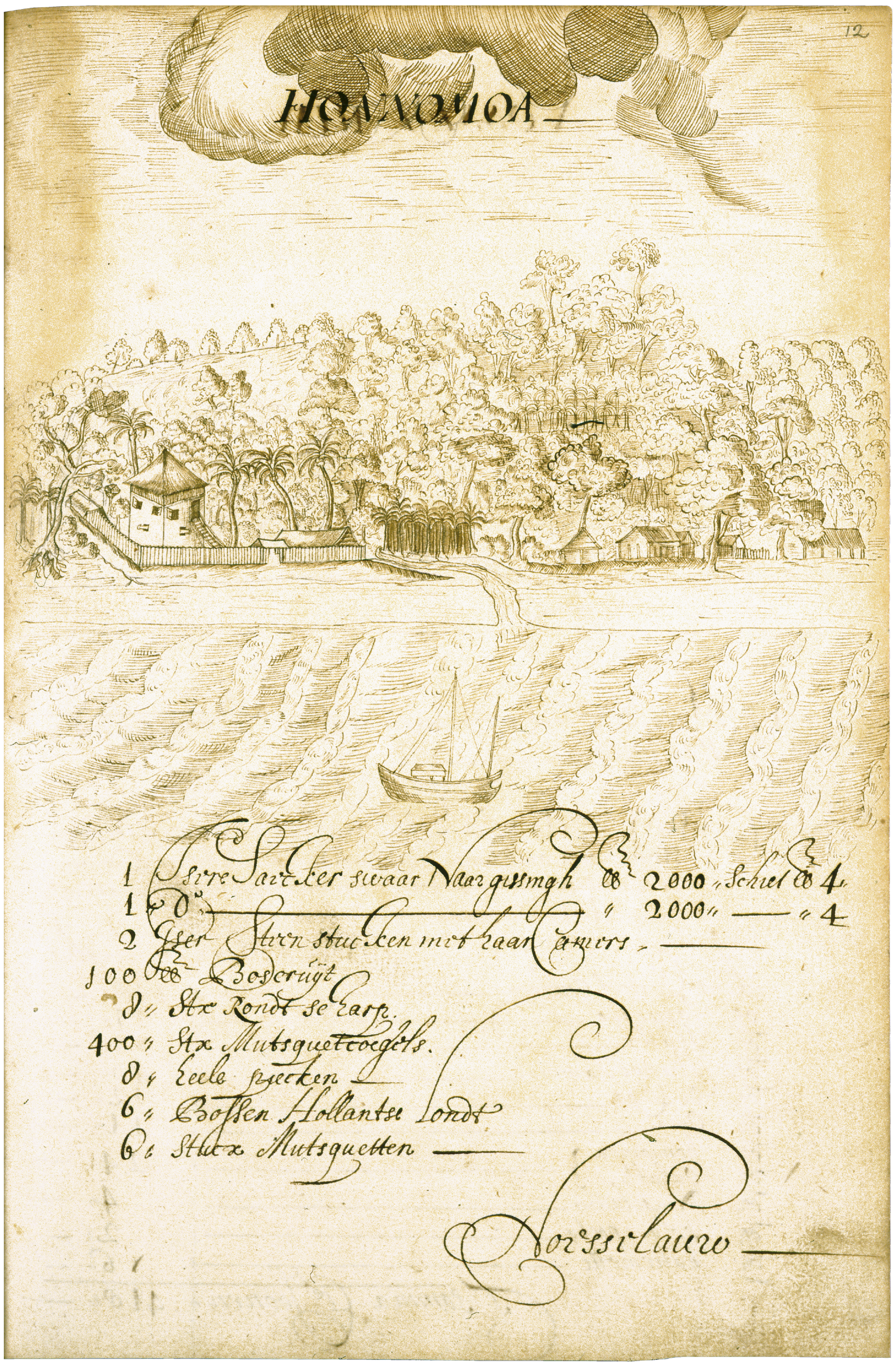
12
HONNOMOA
1 Isere Saecker swaar Naar gissingh lb 2000 Schiet lb 4
1 D° 2000 — 4
2 Yser Steen stucken met haar Camers
100 lb Boscruÿt
8 Stx Rondt scarp
400 Stx Mutsquetcoegels.
8 Heele piecken
6 Bossen Hollantse Londt
6 Stux Mutsquetten

blad 301 boven / sheet 301 above:

Badische Landesbibliothek, K477 fol. 12r.

[Anoniem, ca. 1635] :
[Anonymous, c. 1635] :

Honnomoa.

Honimoa.

Pentekening op papier, 19,5 x 19,5 cm.
Pen drawing on paper, 19.5 x 19.5 cm.

Verklaringen: [onder] een inventaris van de bewapening in het fort :
Explanations: [below] an inventory of the armament present in the fort :

1 Isere Saecker swaar Naar gissingh lb 2000 schiet lb 4.
1 D[itt]o [swaar Naar gissigh lb] 2000 [schiet lb] 4.
2 Yser Steen stucken met haar Camers.
100 lb Boscruyt.
8 Stx Rondt scharp.
400 Stx Mutsquetcoegels.
8 Heele piecken.
6 Bossen Hollantse Londt.
6 Stucx Mutsquetten.

blad 301 onder / sheet 301 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 33.

[Anoniem, 1631-1635] :
[Anonymous, 1631-1635] :

Oulath.

Oelat.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart + 1 aanzicht : ms op papier, 15,5 x 31,5 cm.
1 map + 1 view : ms on paper, 15.5 x 31.5 cm.

Oriëntatie: onbekend.
Orientation: unknown.

Oelat (Ulat). De tekening biedt een aanzicht vanuit zee en een plattegrondje van het dorp Oelat, ca. 2,5 kilometer ten zuidwesten van de post Honimoa of Hollandia aan de uiterste zuidoostkust van de baai van Saparoea.

Ulat (Oelat). The drawing provides a view from the sea and a little plan of the village of Ulat, about 2.5 kilometres the south-west of the post of Honimoa or Hollandia on the extreme south-east coast of the bay of Saparua.

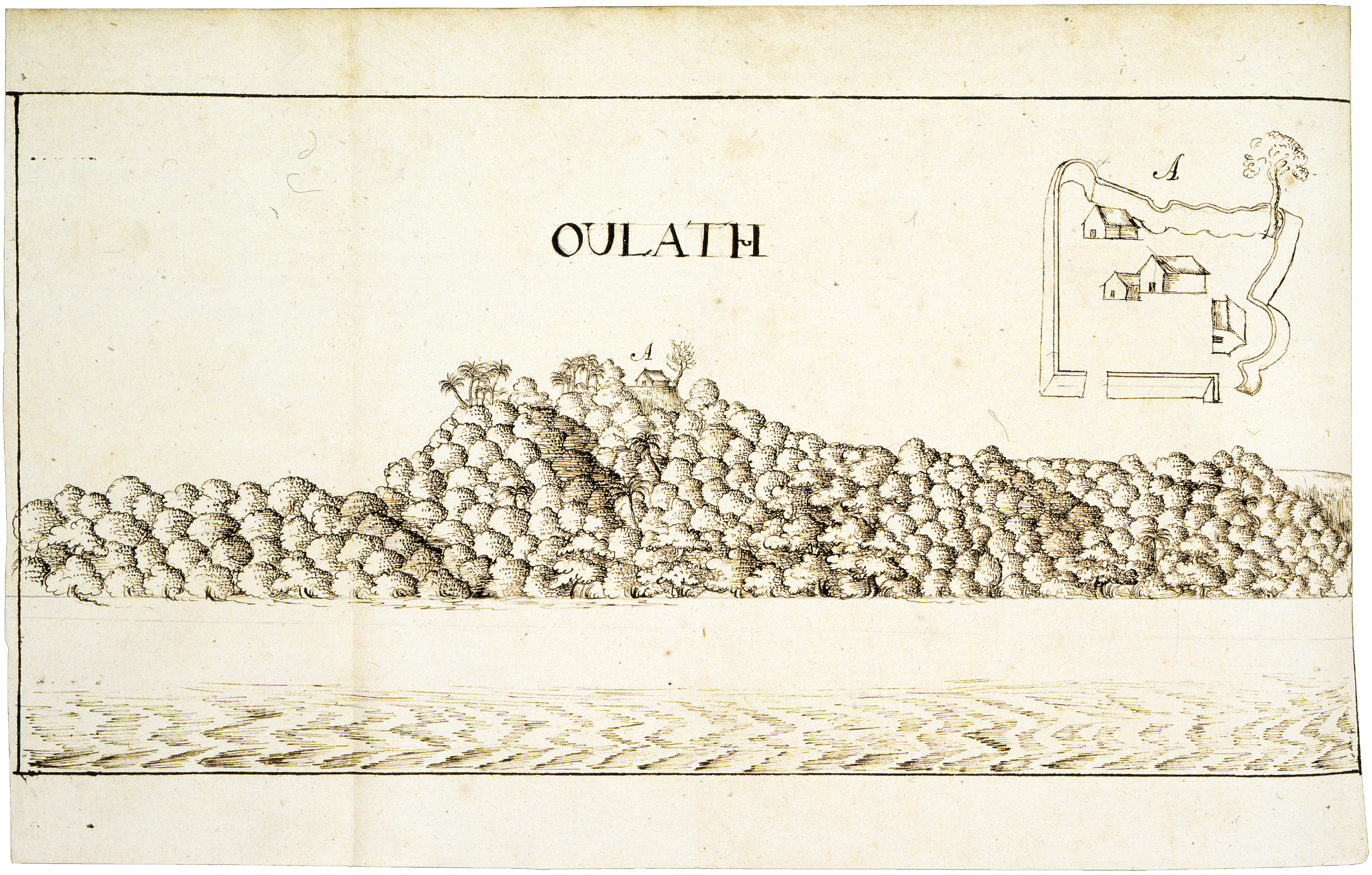

53/137

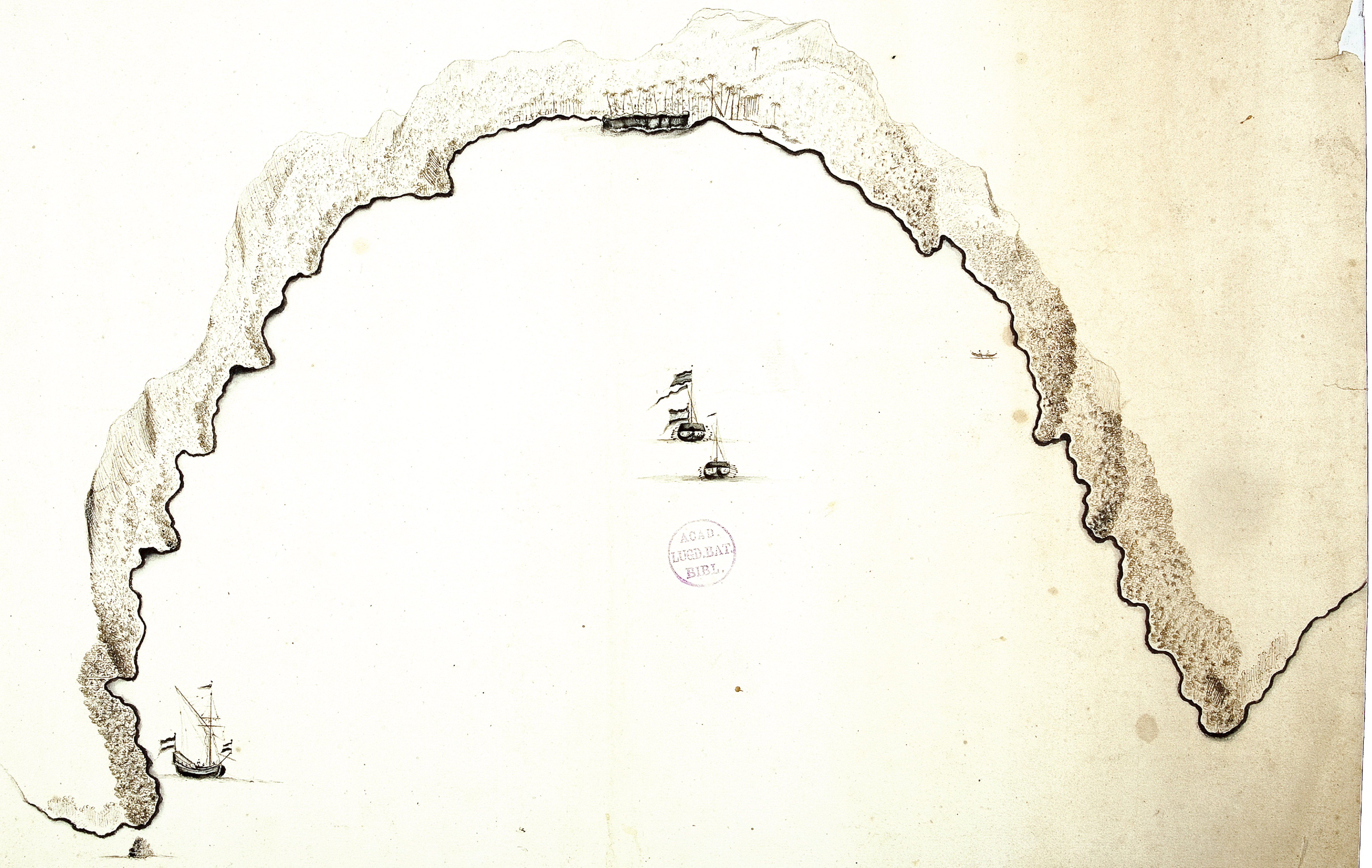

ACAD. LUGD. BAT. BIBL.

De Klip Saparoewa.

53/137

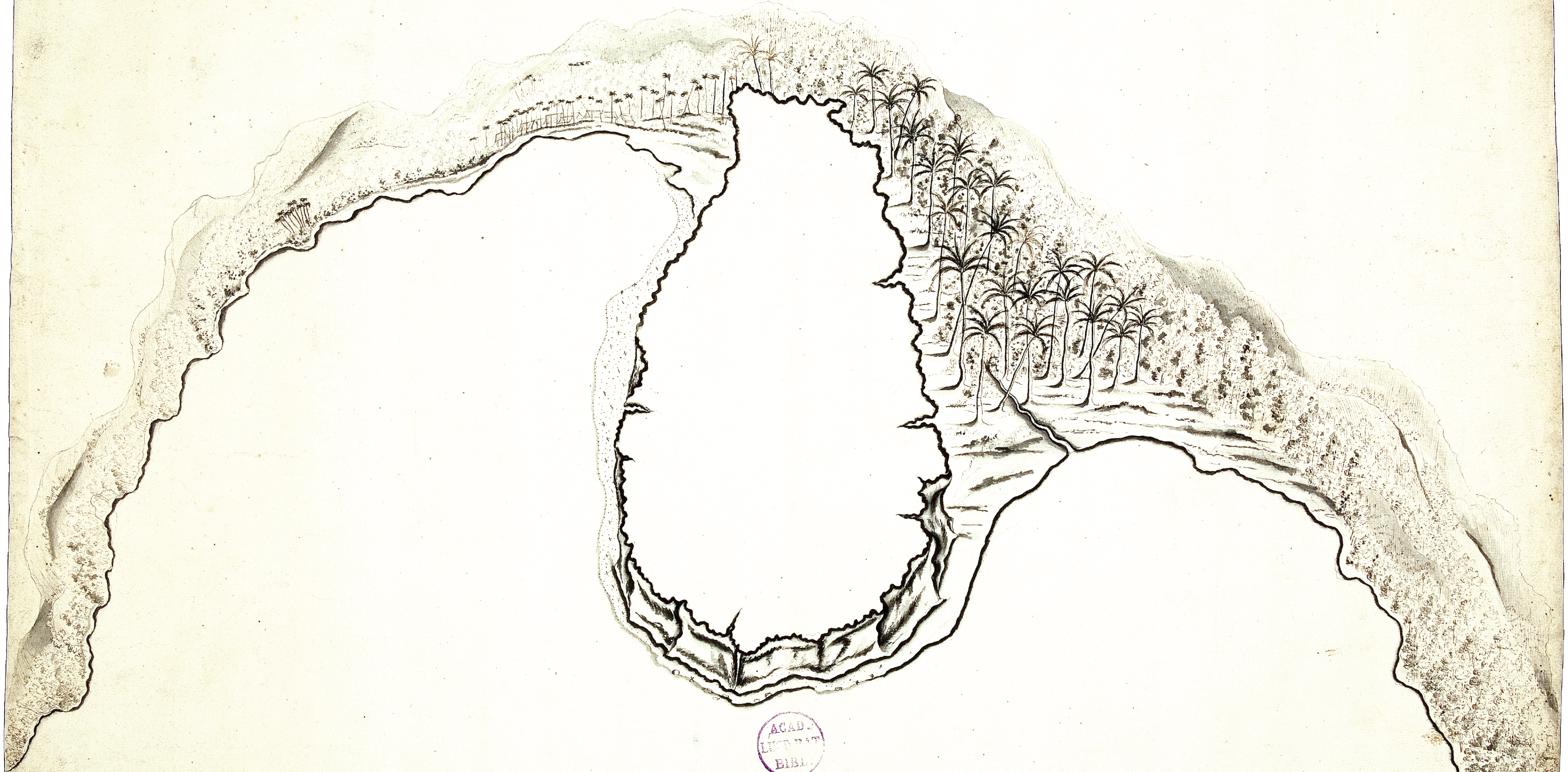

ACAD. LUGD. BAT. BIBL.

De Klip Saparoewa (waarop later aangelegd werd de Forteres Duurstede) op het eiland Honimoa.
in of vóór 1693

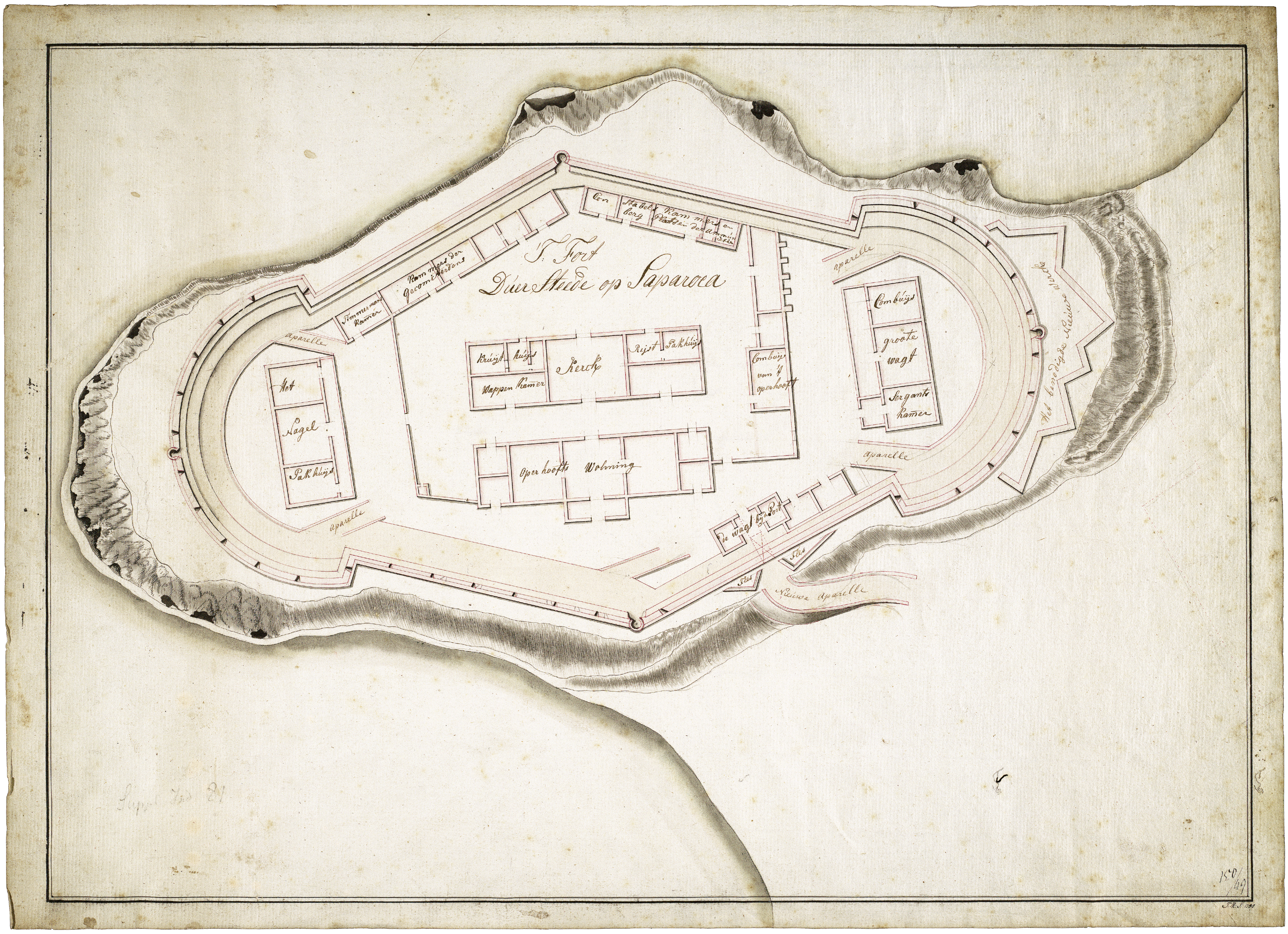

blad 302 boven / sheet 302 above:

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN, COLLECTIE BODEL NIJENHUIS 002-12-095.

[Anoniem, ca. 1690] :
[Anonymous, c. 1690] :

[KAART VAN DE BAAI VAN SAPAROEA].

[CHART OF SAPAROEA BAY].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 39 x 53 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 39 x 53 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Verklaringen: [onder] een aantekening door J.T. Bodel Nijenhuis :
Explanations: [below] a note by J.T. Bodel Nijenhuis :

De klip Saparoewa.

Fort Duurstede. J.T. Bodel Nijenhuis annoteerde deze nogal schetsmatige kaart met kustprofielen nader als 'Kustverkenning van de Baai Saparua met de klip waarop in 1675 een fort is aangelegd'. Dit is echter niet geheel juist; het was pas in 1690 dat gouverneur Nicolaas Schagen opdracht gaf tot de bouw van de genoemde versterking, Fort Duurstede. Volgens Valentijn, die toen in Amboina werkzaam was, werd het nieuwe fort ontworpen door een zekere Corlee, over wie echter verder niets bekend is. Mogelijk was deze ook de tekenaar van de hier gereproduceerde kaart en van de kaart met aanzicht in vogelvluchtperspectief van de steile klip aan de baai waarop Fort Duurstede werd gebouwd op blad 302 onder. Bodel Nijenhuis' aantekening op deze laatste vermeldt overigens wel een bij benadering juist jaartal, 1693.

Fort Duurstede. J.T. Bodel Nijenhuis annotated this rather sketchy map with coastal profiles as 'Coastal survey of Saparua Bay with the cliff on which a fort was erected in 1675'. However, this is not completely accurate; it was only in 1690 that Governor Nicolaas Schagen gave instructions to build this fortification, *Fort Duurstede*. According to Valentijn, who was working in Amboina at the time, the new fort was designed by a certain Corlee, of whom nothing more is known. Possibly he was also the one who drew the map reproduced here and the map with a view in bird's-eye perspective of the steep cliff on the bay where Fort Duurstede was built, on sheet 302 below. Bodel Nijenhuis's note on the latter does, however, give an approximately correct year, 1693.

blad 302 onder / sheet 302 below:

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN, COLLECTIE BODEL NIJENHUIS 002-12-094.

[Anoniem, ca. 1690] :
[Anonymous, c. 1690] :

[DE KLIP VAN SAPAROEA].

[THE SAPAROEA CLIFF].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart met aanzicht in vogelvlucht : ms op papier, gekleurd, 40 x 54 cm.
1 map with a bird's-eye view : ms on paper, coloured, 40 x 54 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [onder] een aantekening door J.T. Bodel Nijenhuis :
Explanations: [below] a note by J.T. Bodel Nijenhuis :

De Klip Saparoewa (waarop later in of vóór 1693 aangelegd werd de Forteres Duurstede) op het eiland Honimoa.

blad / sheet 303:

NATIONAAL ARCHIEF, 4.VELH 560.

F:M:S:, 1700 :

'T FORT / DUER STEEDE OP SAPAROEA.

FORT / DUURSTEDE IN SAPAROEA.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, 43,5 x 60 cm.
1 map : ms on paper, 43.5 x 60 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

Het is niet bekend welke tekenaar schuilgaat achter de initialen F.M.S. Op grond van deze aanduiding komen als mogelijke makers van deze plattegrond van de pas voltooide versterking Duurstede op Saparoea wellicht in aanmerking de onderkoopman en soldijboekhouder Martinus van Sprankhuizen en de vaandrig Petrus Martinus van Stein, die beiden in 1700 in het gouvernement Ambon waren gestationeerd. François Valentijn nam dezelfde plattegond over in zijn *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (II-1, 1724).

It is not known which artist is concealed behind the initials F.M.S. On the basis of this indication one could consider as possible makers of this ground-plan of the just completed fortification of *Duurstede* on Saparua the Junior Merchant and wage bookkeeper Martinus van Sprankhuizen and the Ensign Petrus Martinus van Stein, both of whom were stationed in the Government of Ambon in 1700. François Valentijn included the same plan in his *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (II-1, 1724).

blad / sheet 304:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 006-12-025.

[Johannes Hogeboom, ca./c. 1693] :

[Plattegrond van Fort Duurstede].

[Plan of Fort Duurstede].

Schaalstok van 17 [Rijnlandse roeden] = [ca. 1 : 100].
Scale-bar of *17* [*Rijnlandse roeden*] = [approximately 1 : 100].

1 kaart met aanzicht in vogelvlucht : ms op papier, gekleurd, 72,5 x 100 cm.
1 map with a bird's-eye view : ms on paper, coloured, 72.5 x 100 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

De vier bij elkaar behorende tekeningen met betrekking tot de bouw van Fort Duurstede op de bladen 304-305 werden omstreeks 1691-1693 gemaakt door Johannes Hogeboom, de 'adsistent' op het kantoor Amboina van wie op blad 280 in deze atlas ook een grote plattegrond uit 1693 van Ambon-Stad is opgenomen. De grote plattegrond van het fort op blad 304 en de aanzichten van de klip aan de baai van Saparoea voor en na de bouw van Duurstede komen sterk overeen met de situatiekaartjes in Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-24, en zijn door Isaak de Graaf dan ook ongetwijfeld als voorbeelden gebruikt. De tekening op blad 305 boven, door J.T. Bodel Nijenhuis geïnterpreteerd als een afbeelding van de redoute Delft te Porto aan de westkust van Saparoea, betreft in werkelijkheid eerder de voorloper van Fort Duurstede aan de baai van Saparoea, zoals een vergelijking met het situatiekaartje van deze redoute Hollandia in Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-24 laat zien.

The four connected drawings relating to the building of the fort *Duurstede* on sheets 304-305 were made in about 1691-1693 by Johannes Hogeboom, the *adsistent* (Assistant) at the Amboina office. His large plan of Ambon Town from 1693 is included in this atlas on sheet 280. The large groundplan of the fort on sheet 304 and the views of the cliff on the bay of Saparua before and after *Duurstede* was built are very similar to the situation maps in Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-24, and undoubtedly Isaak de Graaf also used them as models. The drawing on sheet 305 above, interpreted by J.T. Bodel Nijenhuis as a depiction of the redoubt of *Delft* at Porto on the west coast of Saparua, in actual fact relates to the predecessor of *Duurstede* on the bay of Saparua, as a comparison with the situation map of this redoubt, *Hollandia*, in Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, II-24 shows.

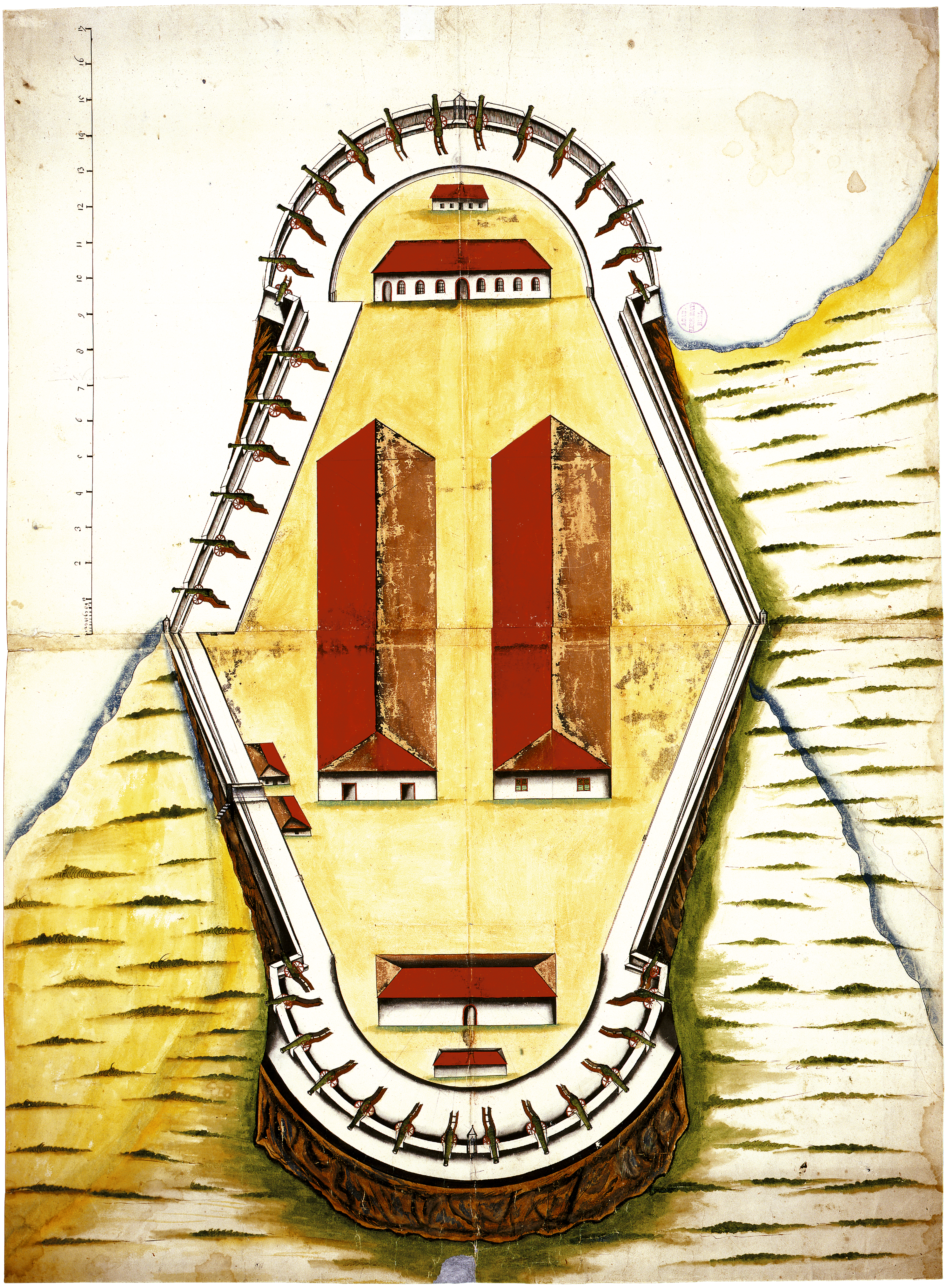

blad 305 boven / sheet 305 above:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 006-12-027.

[Johannes Hogeboom, ca./c. 1693] :

[Gezicht op de redoute Hollandia op Saparoea].

[View of the redoubt of Hollandia in Saparoea].

Aquarel op papier, 52,5 x 118 cm.
Water-colour on paper, 52.5 x 118 cm.

Verso: [J.T. Bodel Nijenhuis]: Veelligt de versterking Porto 1654 gebouwd.

blad 305 midden / sheet 305 centre:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 006-12-026.

[Johannes Hogeboom, ca./c. 1693] :

[Gezicht op de Baai van Saparoea].

[View of Saparoea Bay].

Aquarel op papier, 52,5 x 156 cm.
Water-colour on paper, 52.5 x 156 cm.

Verso: 137.

blad 305 onder / sheet 305 below:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 006-12-024.

Is. Hogeboom, A: 1693 :

Vertoning van het Fortres op de klip Saparoua.

Depiction of the Fort on the Saparoea cliff.

Aquarel op papier, 52,5 x 156 cm.
Water-colour on paper, 52.5 x 156 cm.

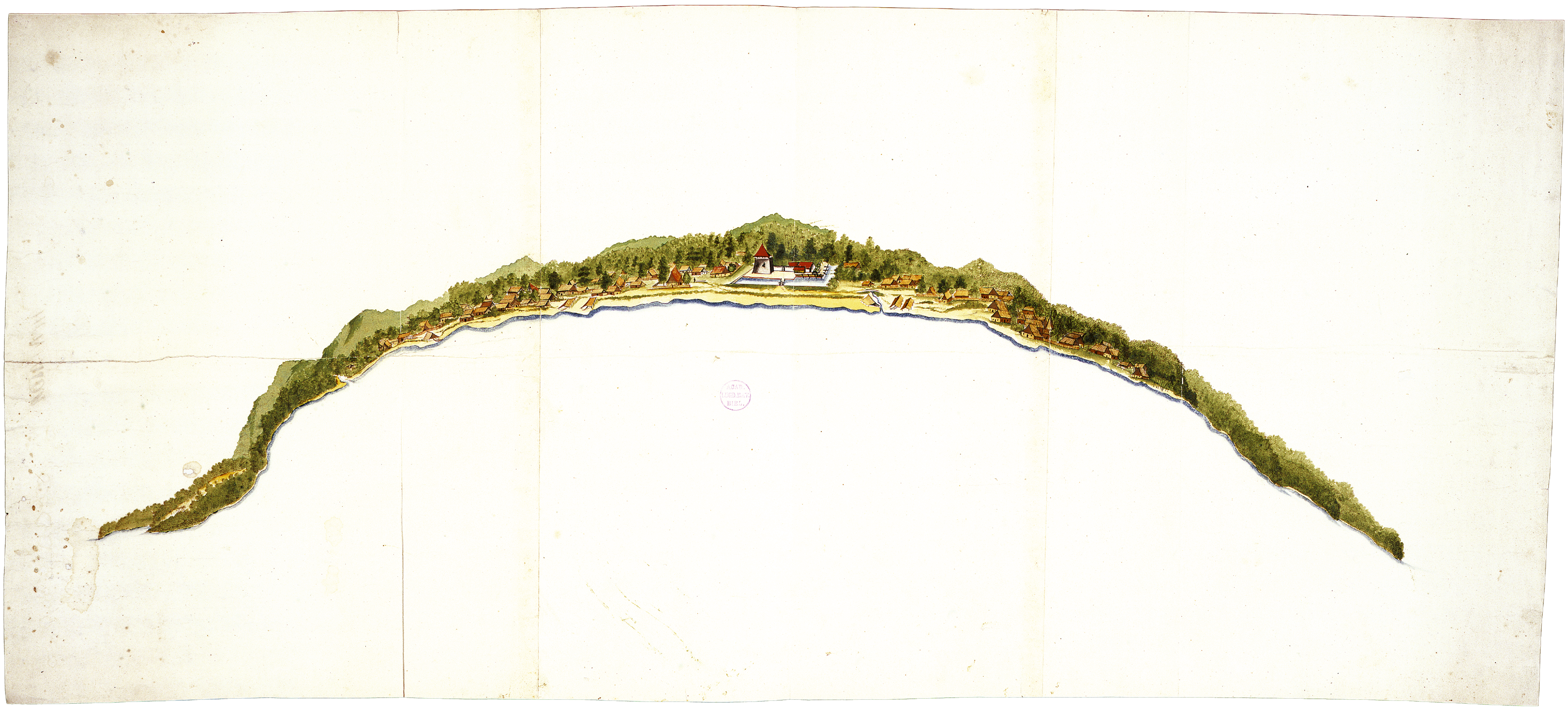

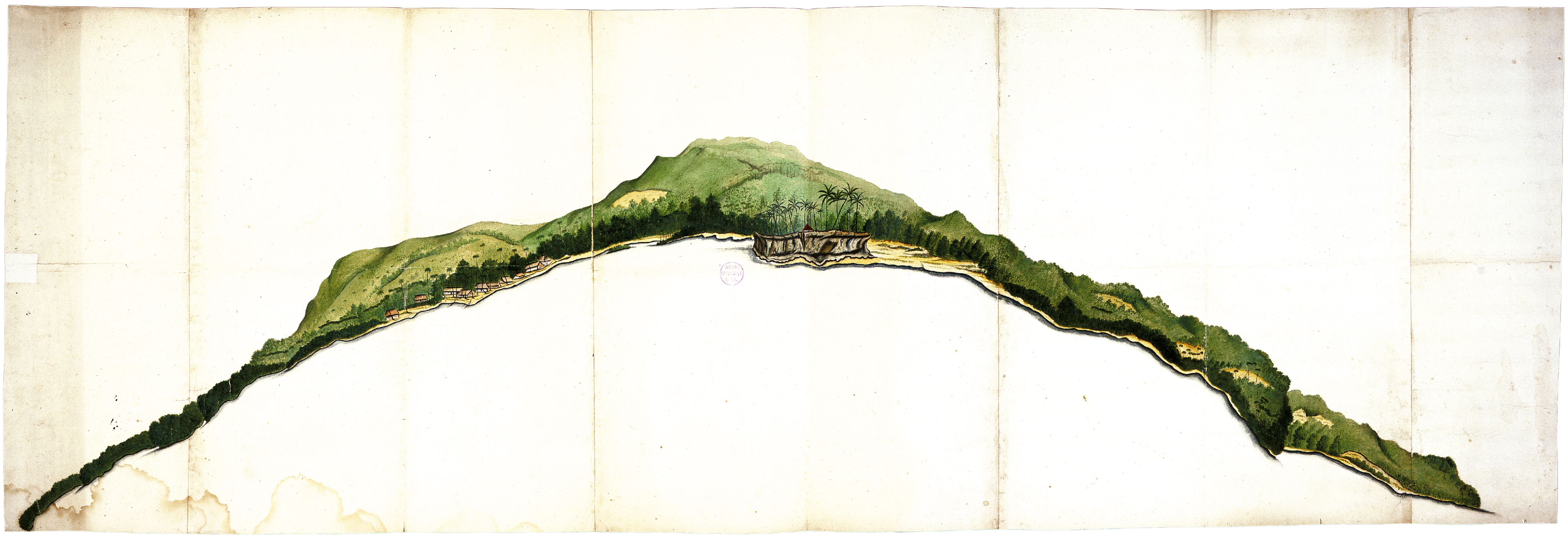

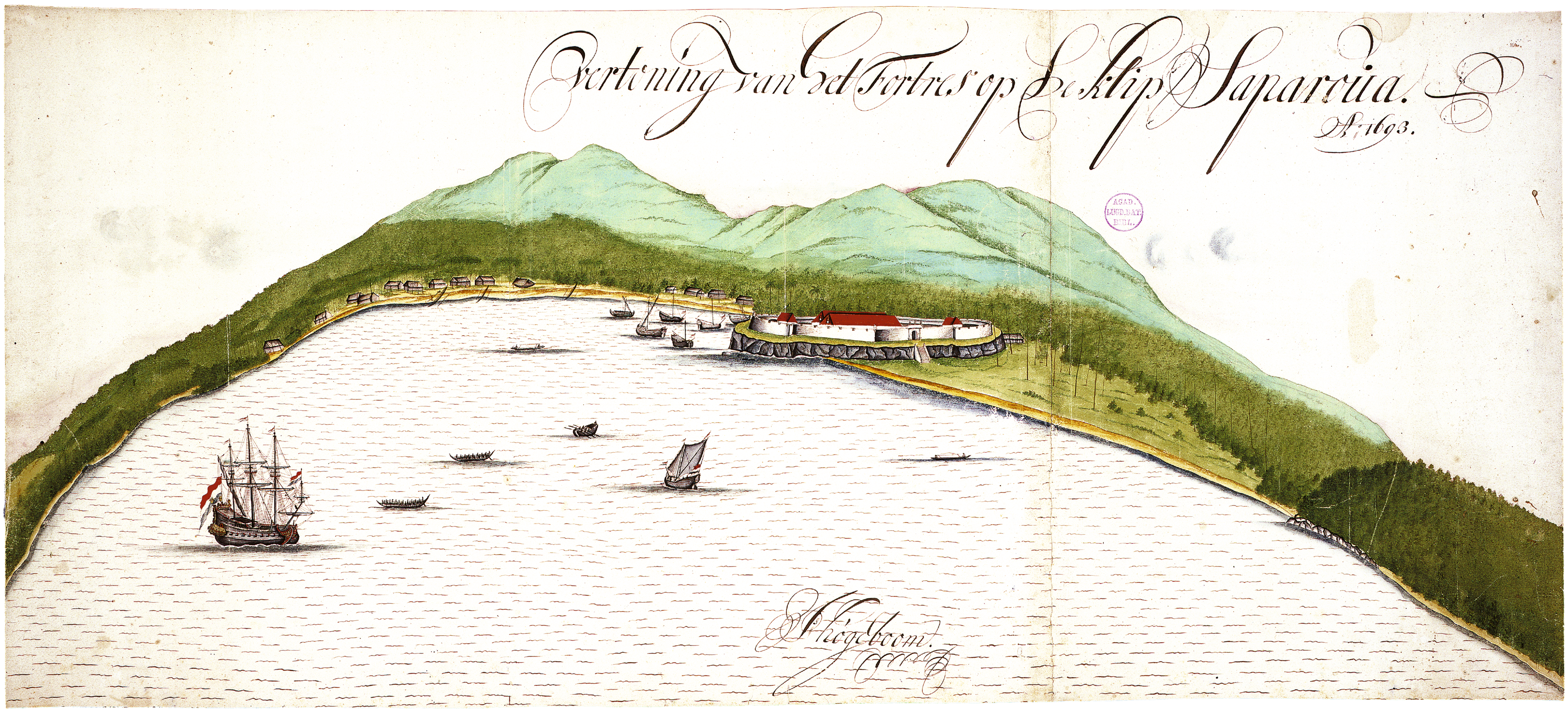
Vertoning van het Fortres op het klip Saparoüa.
A° 1693.
Vliegeboom.

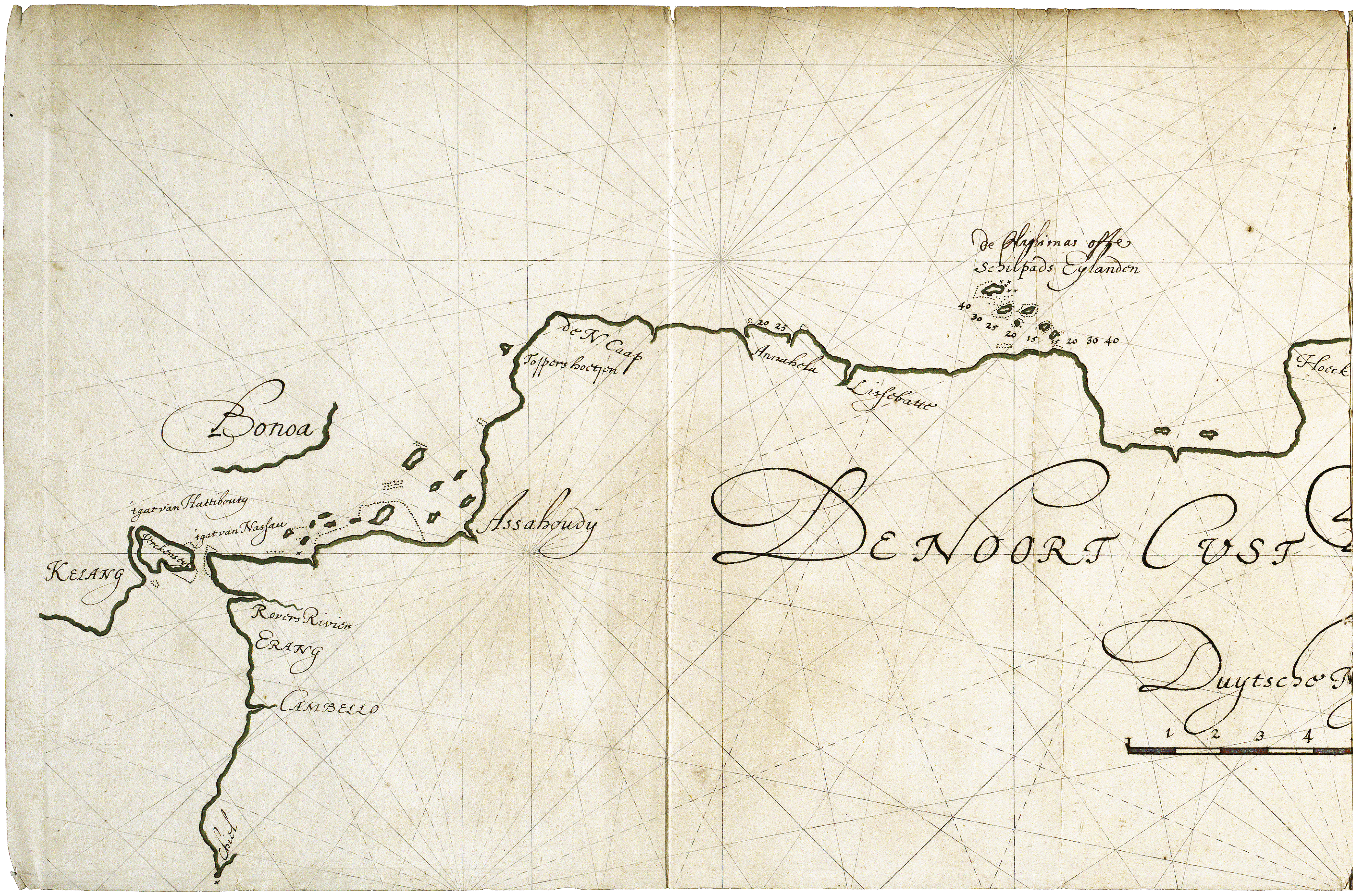

bladen 306-307 boven / sheets 306-307 above:

Nationaal Archief, 1.04.02 1118 tussen/between fols. 411V-412R [= 4.VELH 244].

[Anoniem], Juni 1634 :
[Anonymous], June 1634 :

De Noort Cust van Ceram.

The North Coast of Ceram.

Schaalstok van 8 Duytsche Mylen = [ca. 1 : 575.300].
Scale-bar of *8 Duytsche Mylen* = [approximately 1 : 575,300].

1 kaart : ms op papier, 25 x 76,5 cm.
1 map : ms on paper, 25 x 76.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [rechtsonder] een beschrijving :
Explanations: [lower right] a description :

Deese Noort Custe is beseylt deurde Jachten Negepatam, de Maene, Mocha, Soeborgh, de Perel en de chaloupe de sonne, Inde Maent Junij ao 1634 in 't oostlijck Mousson op gehaelt tot Ceram laut toe ende soo voorts van booven naer Banda in 19 daeghen aengeseijlt; a gouverno.

Ceram. De opperkoopman Jacques de la Salle voer in het voorjaar van 1634 met zes schepen vanuit Ambon 'nae 't noorden van Ceram' om de vaarroute langs de noordkust van dit grootste eiland in het gouvernement te onderzoeken. Door de overheersende zuidoostelijke en zuidelijke moessonwinden was het voor de compagniesschepen vaak moeilijk om rechtstreeks tussen Ambon en Banda te varen, niet alleen door de tegenwind maar ook vanwege het gevaar van schipbreuk op de zuidkusten van de Ambonse Eilanden bij de aanlandige moessons. De berichten dat langs de noordkust van Ceram 's nachts meestal een aflandige wind stond en deze route dus minder gevaarlijk zou zijn, bleek naar La Salles bevinden correct. De noordkust werd door hem tijdens deze tocht gekarteerd, waarvan de hier gereproduceerde kaart uit zijn dagregister het resultaat was. De volgende bladen t/m 324 zijn geheel gewijd aan Ceram en bijbehorende eilanden, waarbij de nadruk sterk ligt op de berichtgeving in kaarten en tekeningen over de verschillende militaire expedities door de gouverneurs Gijsels en De Vlaming van Outshoorn tegen de 'opstandige' dorpen en gewesten, in het bijzonder op het schiereiland Hoamoal (Hoalmoal) of Warnoela en andere delen van West-Ceram.

Ceram. In the spring of 1634 the Senior Merchant Jacques de la Salle sailed from Ambon with six ships 'for the north of Ceram', in order to investigate the route along the north coast of this, the largest island in the Government. Because of the prevailing south-easterly and southerly monsoon winds it was often difficult for the Company's ships to sail directly between Ambon and Banda, not only because of the contrary winds but also because of the danger of shipwreck on the southern coasts of the Ambon Islands during the onshore monsoons. La Salle found that the reports that there was usually an offshore wind along the north coast of Ceram at night and that this route would be less dangerous were correct. He charted the north coast during this voyage, and the map from his log reproduced here is the result. The following sheets up to 324 are devoted entirely to Ceram and the islands pertaining to it, with special emphasis on the reports in maps and drawings regarding the various military expeditions carried out by Governors Gijsels and De Vlaming van Outshoorn against the 'rebellious' villages and districts, in particular on the peninsula of Hoamoal (also: Hoalmoal) or Warnula and other parts of West Ceram.

blad 307 onder / sheet 307 below:

Badische Landesbibliothek, K477 fol. 19.

[Anoniem], Anno 1635 :
[Anonymous], Anno 1635 :

De principaalste Aan / tekeningen van Lucelle.

The main Notes on / Lusila.

Pentekening op papier, 24,5 x 40 cm.
Pen drawing on paper, 24.5 x 40 cm.

Verklaringen: [rechtsonder] een legenda bij de letters A t/m E :
Explanations: [lower right] a key to the letters A to E :

A: Onse laatste wercken.
B: Hare naaste sterckten.
C: Captn: Hittos Fort.
D: De Kimilhas Fort.
E: Onse schepen en Jachten.

Lusila. De tekening toont een gezicht op Lusila op de oostkust van het zuidwestelijke schiereiland Hoamoal tijdens de strafexpeditie tegen dit centrum van 'sluikhandel' onder Jochem Roelofsz van Deutecom in 1635. Hij had opdracht de plaats in te nemen, maar in die opzet slaagden zijn troepen niet, doordat ze 'als onervaren crijgsluyden' aan het strand bleven hangen onder het vuur van de vijand in de bergen. Uiteindelijk moest Van Deutecom de expeditie onverrichterzake afbreken, na '683 schooten groff canons [en] 22 groote granaten' te hebben verspild. Deze actie vormde slechts een korte episode in de tientallen jaren van doorgaande strijd om de controle over de kruidnagelproductie die de VOC na ca. 1620 tegen de plaatselijke bevolking en hoofden op Ceram en hun Makassaarse bondgenoten voerde. Tal van dorpen werden ingenomen en tezamen met de 'illegale' kruidnagelaanplant verwoest, maar herrezen weer zodra de Compagnie de hielen had gelicht. In 1651 leidde dit tot een algehele opstand in West-Ceram, die in de loop van de volgende vijf jaar met groot geweld werd neergeslagen door Arnold de Vlaming van Outshoorn.

Lusila. The drawing shows a view of Lusila on the east coast of the south-western peninsula of Hoamoal, during the punitive expedition against this centre of 'illicit trade' led by Jochem Roelofsz van Deutecom in 1635. He had instructions to take the place, but his troops did not succeed in this aim, because they 'as inexperienced soldiers' stayed indecisively on the beach under enemy fire from the mountains. Eventually Van Deutecom had to abandon the expedition emptyhanded, after having wasted '683 heavy cannon shots and 22 large grenades'. This action formed only a short episode in the decades of constant struggle over control of the production of cloves that the VOC waged against the local population of Ceram and their Macassarese allies after about 1620. Many villages were captured and destroyed together with the 'illegal' clove crops, but rose again as soon as the Company had turned its back. In 1651 this led to a general revolt in West Ceram, which was suppressed with great violence by Arnold de Vlaming van Outshoorn in the course of the next five years.

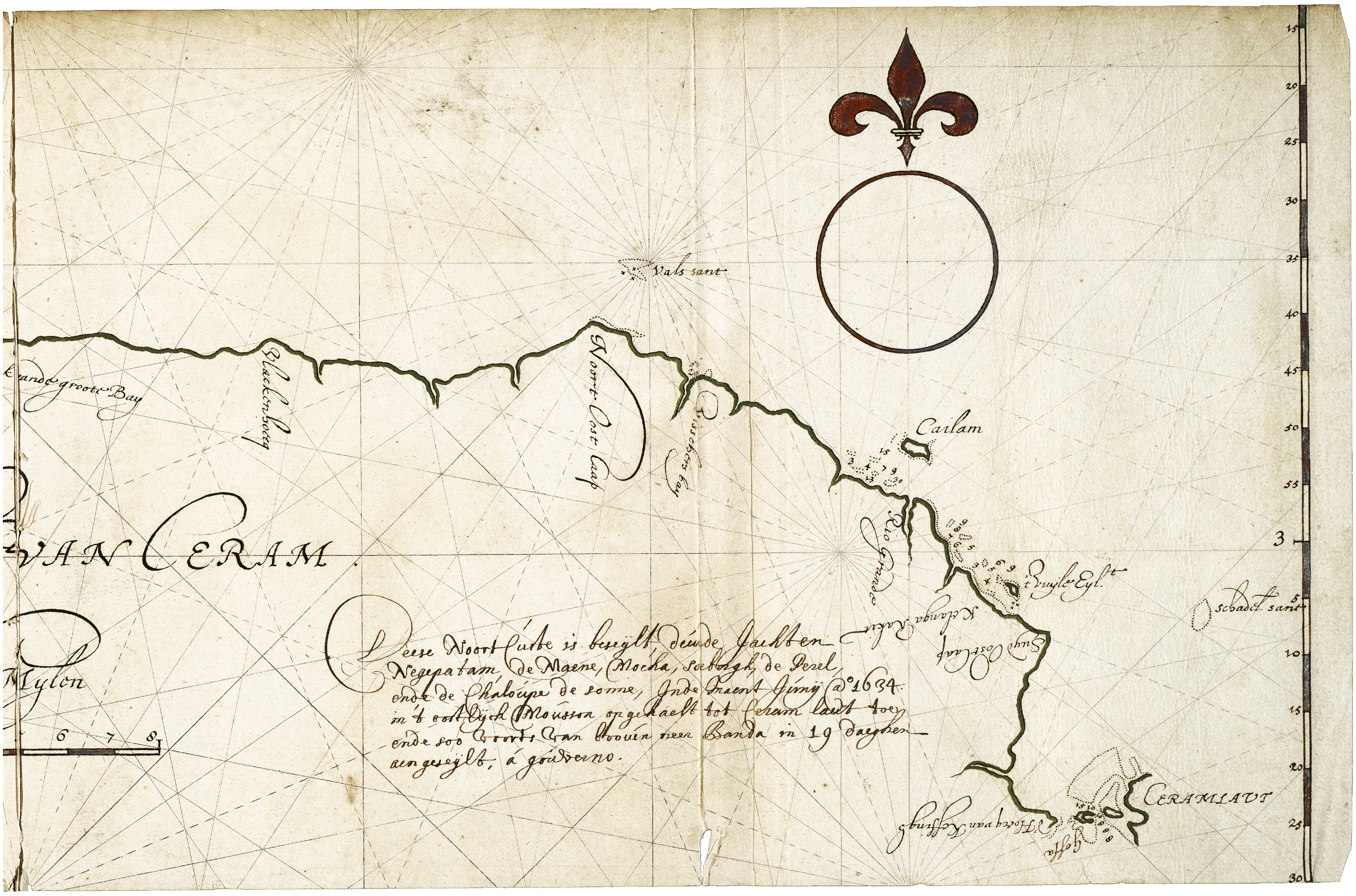
Vals sant
rande groote Bay
Blackenborg
Noort Oost Caap
Visschers bay
Cailam
VAN CERAM.
Mylon
6 7 8
Rio Grande
Kelanga Rakit
't duyfle Eylt
Suyd Oost Caap
schadet sant
Hoeck van Keffing
CERAMLAUT
3
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

Deese Noortcarte is beseylt, deur de Jachten Negepatam, de Maene, Mocha, soeborgh, de Perel, ende de Chaloupe de somme, Jnde maent Juny Aº 1634. in 't oostlijck Moussen opgehaelt tot Ceram landt toe, ende soo voorts van boven neer Banda in 19 daeghen aengeseylt, á gouverno.

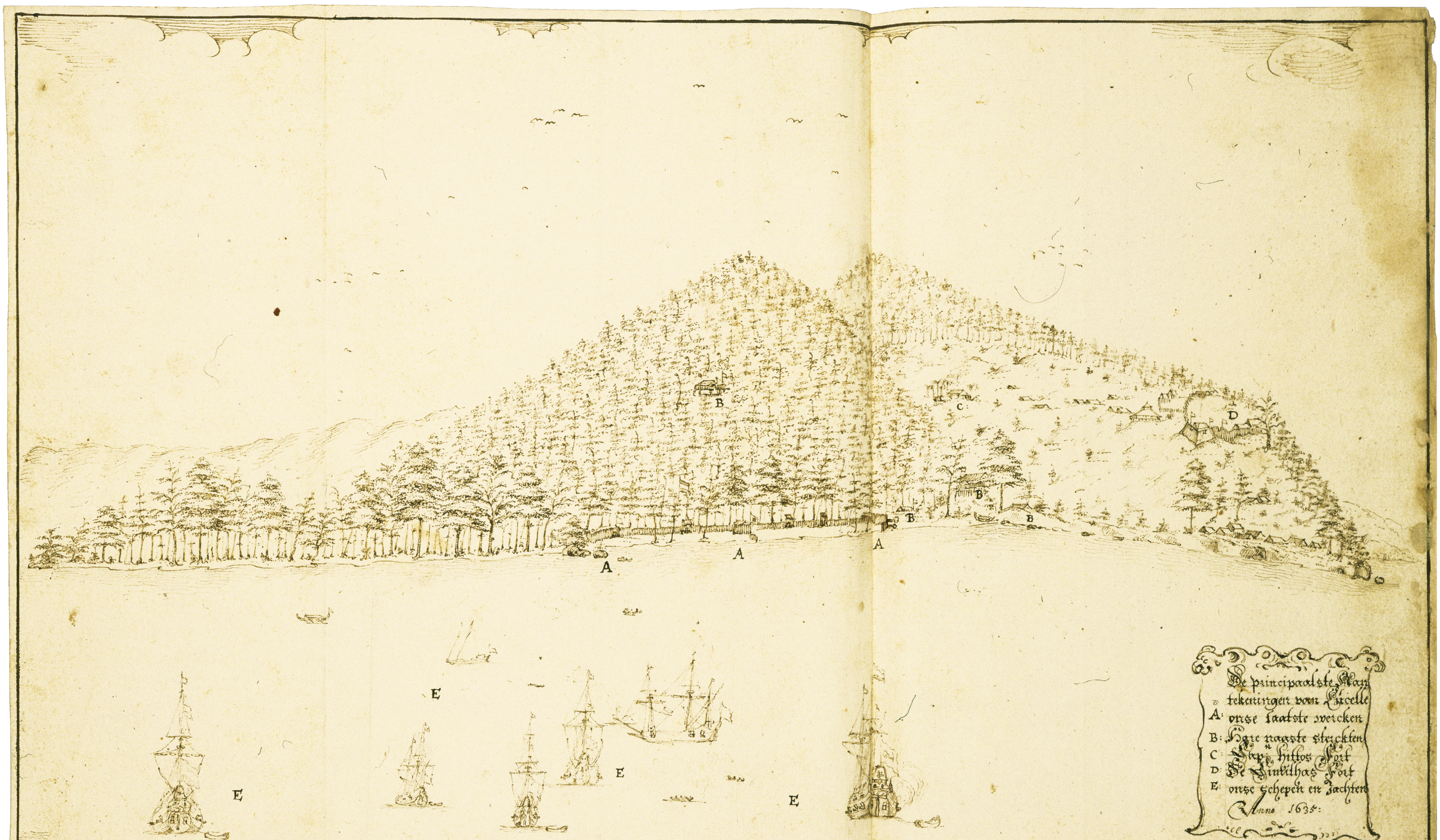

De principaalste Aan tekeningen van Citelle
A: onse laatste wercken
B: Hare naaste sterckten
C: Kapi. hittos Fort
D: De Vintilhas Fort
E: onse schepen en Jachten
Anno 1635:

308

blad 308 boven / sheet 308 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1352.

J. Nessel fecit, [ca./c. 1652] :

[Kaart van het Fort te Loki en omgeving].

[Plan of the Fort at Loki and environs].

Schaal onbekend.
Scale unknown.

1 kaart : ms op papier, 60,5 x 52,5 cm.
1 map : ms on paper, 60.5 x 52.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is rechts.

Verso: Behoort by den brief van A: de Vl: v: Oudshoorn van den 20 octo. 1652 fol: 676 661 a.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters A t/m P :
Explanations: [upper left] a key to the letters A to P :

A: De zee.
B: S'Comps vesting.
C: Den weegh welke d'Heer Admirael ten tijde als Loockij importeerde langs gemarcheert is.
D: Twee spruijten van tRivier door het Sagoubos lopende.
E: T'Huijs van Quimelaha Madiera.
F: T Huijs van Molucsen Capt Laut.
G: De Negerie.
H: Wachthuysen.
I: De vestinge voor benedenste Negerie.
K: Vier vestingen NoortWest van Benedenste Negerie Langs den Rügen van Berge gelegen waer van twee met houte Pallisaden, En twee met Steene boorstweeren gefortifiseert waeren.
L: Dubbelde steene vesting op den top van tbergh gelegen, sijnde te retiret Plaetse twee Woononge van Quim laen.
M: Twee steene vestinge zeewaerts int' affgaen van t Berg geleegen.
N: Een Houte Baricade waer uijt in ose vestinge Flanqueerden.
O: Sageubos.
P: Pegepege voet Ende Scheen angels om haer Negerije.

Loki. De tekening geeft op plastische wijze de oorlogshandelingen van 1652 tijdens de belegering van Loki door De Vlaming van Outshoorn weer. Bij de verovering van deze plaats aan de oostkust van het schiereiland Hoamoal, waar voordien al een compagniesfortje was gelegen, moesten zeven boven elkaar liggende versterkingen worden ingenomen. Johannes Nessel gebruikte als voorbeeld voor deze tekening vermoedelijk de afbeelding op blad 308 onder, evenals Johannes Vingboons ruim een decennium later voor zíjn versie in de atlas van Laurens van der Hem (blad 309 boven).

Loki. The drawing shows in a graphic way the hostilities of 1652, during the seige of Loki by De Vlaming van Outshoorn. In order to conquer this place on the east coast of the peninsula of Hoamoal, where previously a small Company fort had been located, seven fortifications lying one above the other had to be taken. Presumably Johannes Nessel used as model for this drawing the depiction on sheet 308 below, just as Johannes Vingboons did more than a decade later for his version in the atlas of Laurens van der Hem (sheet 309 above).

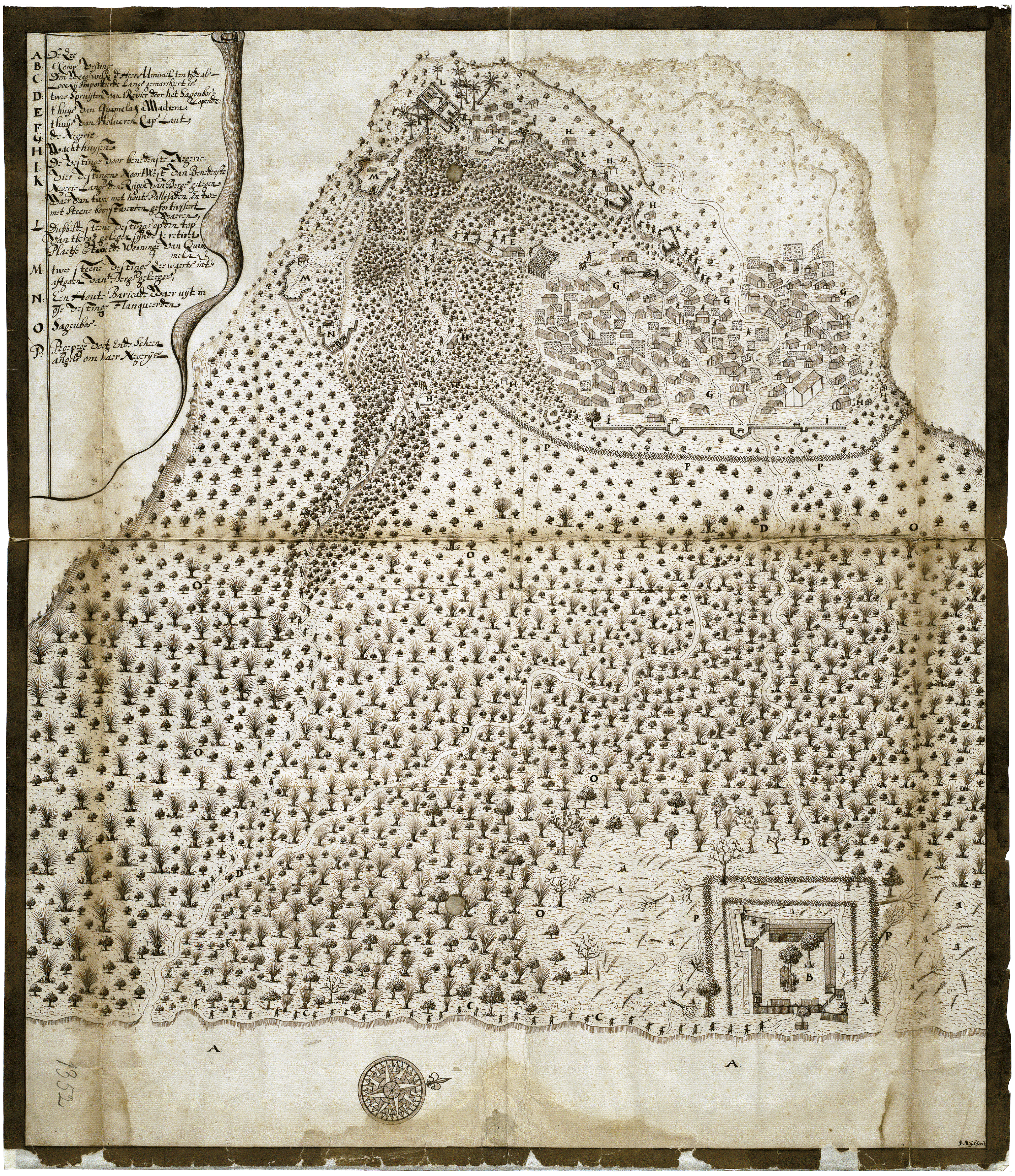

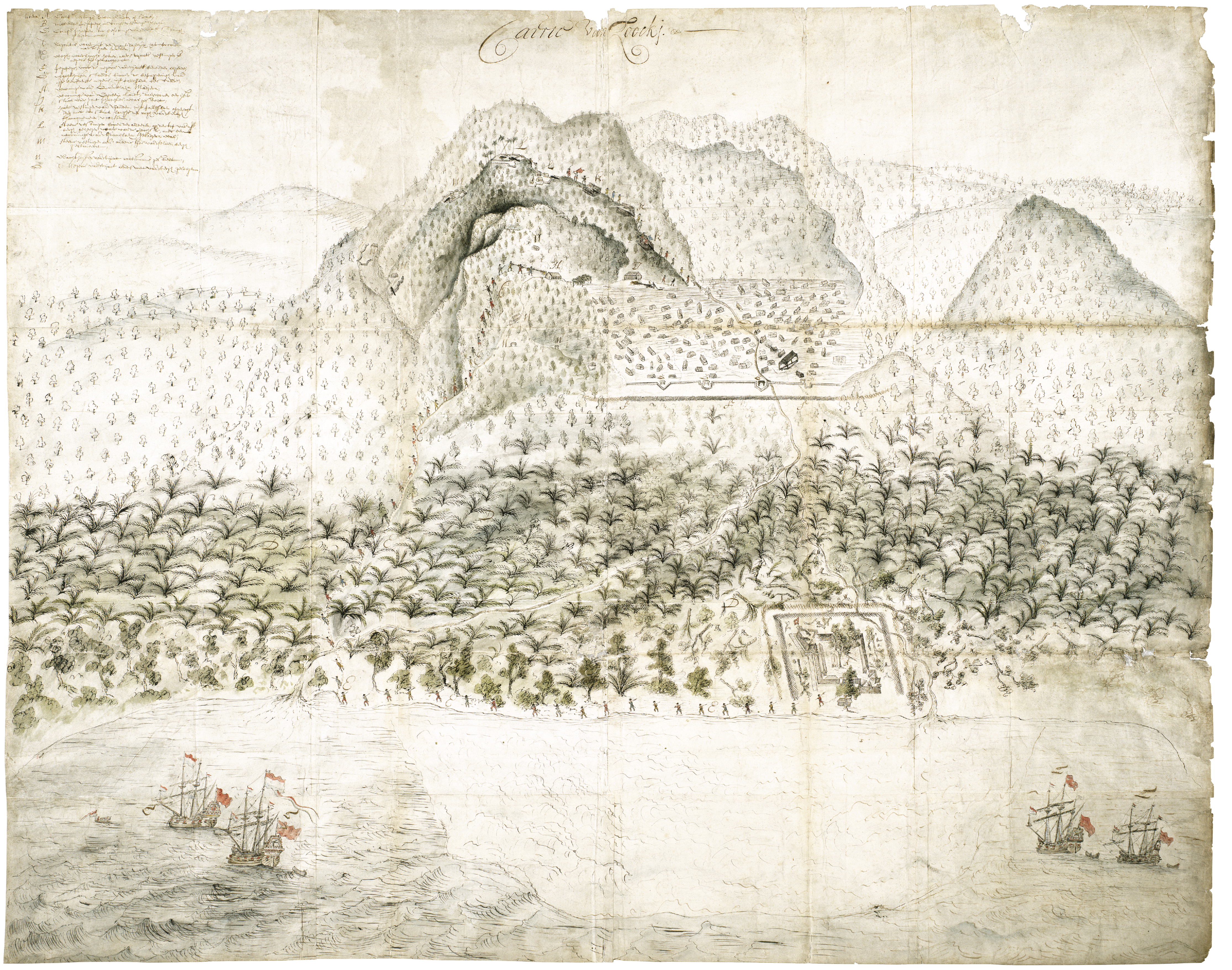

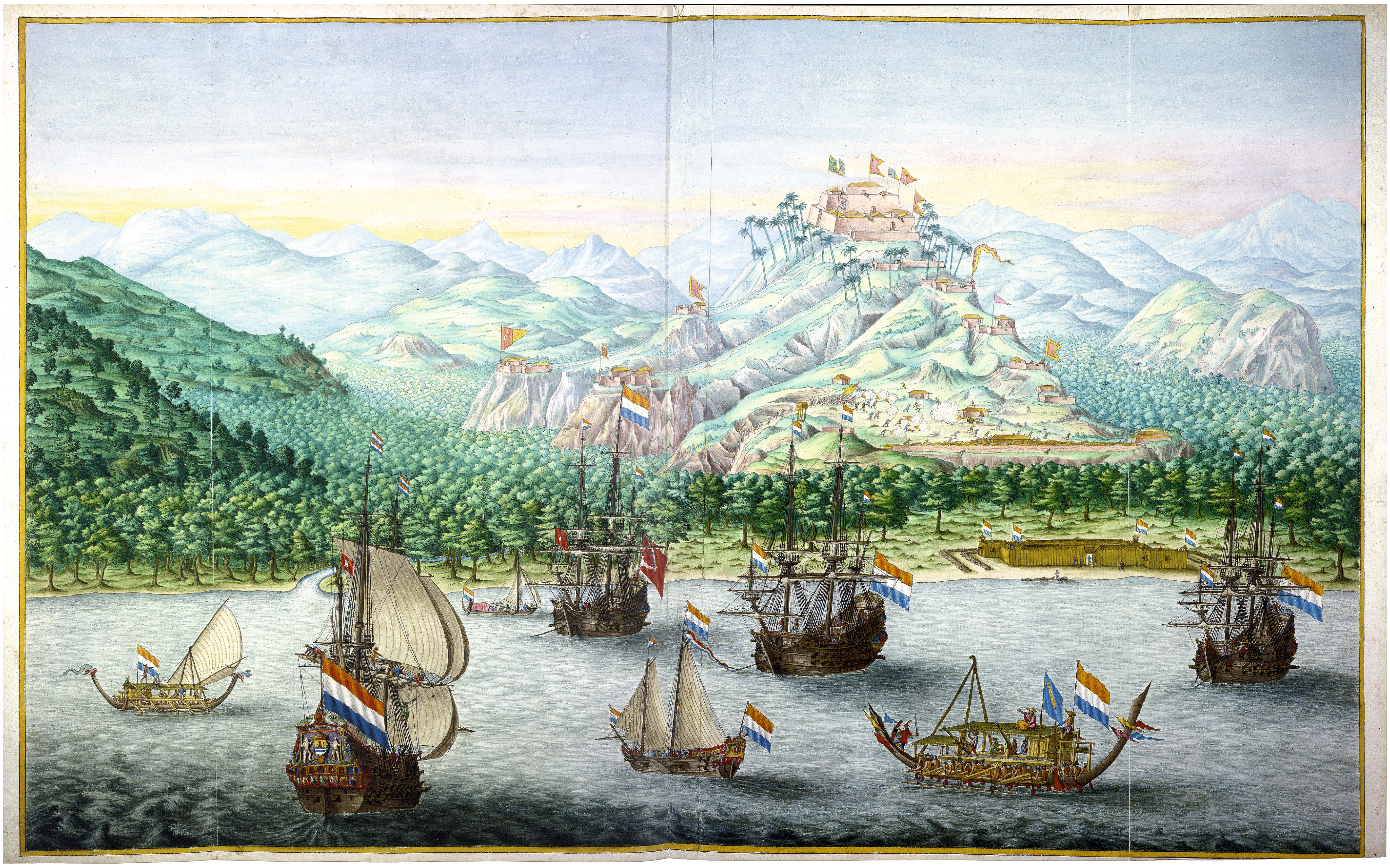

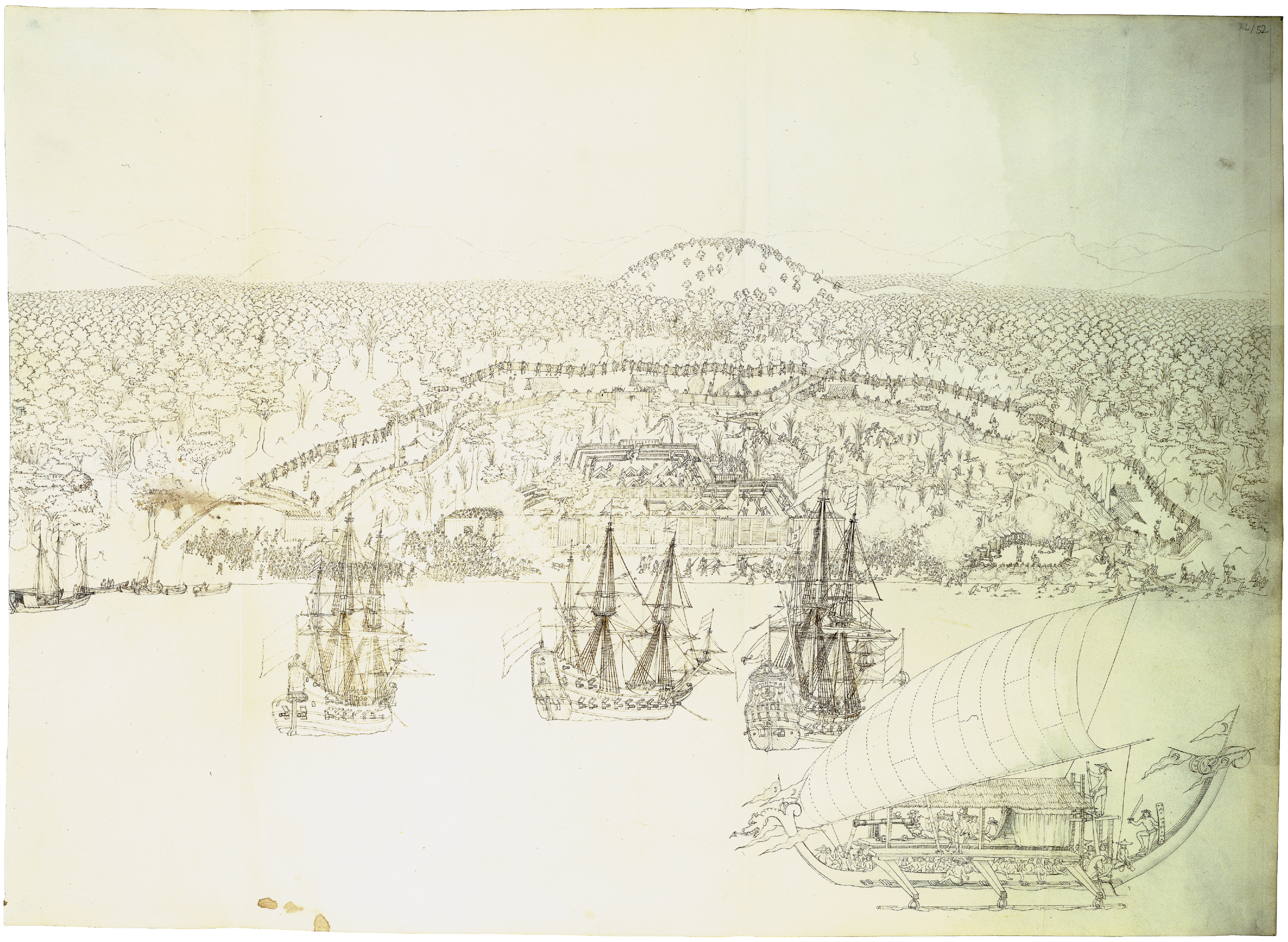

blad 309 boven / sheet 309 above:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 40:15.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

[De inname van Loki door Arnold de Vlaming van Outshoorn op 27 juni 1652].

[The conquest of Loki by Arnold de Vlaming van Outshoorn on 27 June 1652].

Aquarel op papier, 55,5 x 89 cm.
Water-colour on paper, 55.5 x 89 cm.

blad 309 onder / sheet 309 below:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 40:17.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

[De inname van Laala door Arnold de Vlaming van Outshoorn op 20 september 1654].

[The conquest of Laala by Arnold de Vlaming van Outshoorn on 20 September 1654].

Pentekening op perkament, 56,5 x 78,5 cm.
Pen drawing on vellum, 56.5 x 78.5 cm.

Laala. De versterkte kustplaats Laala nabij Loki werd in 1651 door de VOC verwoest, maar in 1653 stond er alweer een tweemaal zo groot fort, gebouwd door de Makassaren. Het werd uiteindelijk in september 1654 door compagniestroepen ingenomen en ditmaal voorgoed vernield. Het belang van de overwinningen op Loki en Laala op de oostkust van Hoamoal kan worden afgemeten aan de vele en vaak nogal heroïsch vormgegeven afbeeldingen die er indertijd van zijn gemaakt, zoals deze onvoltooide tekening van Johannes Vingboons. De bekroning van De Vlaming van Outshoorns campagnes tijdens de Grote Ambonse Oorlog werd in 1655 de verovering van de onneembaar geachte Makassaarse vesting Assahoedi op de noordwestkust van Ceram (bladen 316-317).

Laala. The fortified coastal town of Laala near Loki was ravaged by the VOC in 1651, but in 1653 a fort twice as big had again appeared there, built by the Macassarese. This was finally taken by Company troops in September 1654 and this time was destroyed for good. The importance of the conquest of Loki and Laala on the east coast of Hoamoal can be measured from the many and often rather heroically styled depictions that were made at that time, such as this unfinished drawing by Johannes Vingboons. The crowning achievement of De Vlaming van Outshoorn's campaigns during the Great Ambon War was the conquest in 1655 of the Macassarese fort of Asaudi on the north-west coast of Ceram, which for a long time had been considered impregnable (sheets 316-317).

blad 308 onder / sheet 308 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1353.

[Anoniem, ca. 1652] :
[Anonymous, c. 1652] :

Caerte van Looki.

Map of Loki.

Schaal onbekend.
Scale unknown.

1 kaart in vogelvluchtperspectief : ms op papier, gekleurd, 99,5 x 126 cm.
1 map with a bird's-eye view : ms on paper, gekleurd, 99.5 x 126 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

Verso: Caerte van Loocki / No. 11 behoort in PPP2.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters A t/m O :
Explanations: [upper left] a key to the letters A to O :

Litera A. Comps: vestinge dwingelandt, op Locckij.
B. Dubbelde pegapege om voorst vestinge lecht.
C. Comp:s scheepen ter besettinge van vijants strangh g'ordonneert.
D. Sagoubos, waeruijt den vijant dagelijcx haer provisie moest gaen soecken.
E. Wegh waerlanghs heenen, naer s'vijants vestingen ende negerie sijn gemarcheert.
F. Pegapege, voor de negerie vanden vijant beneden liggende.
G. Wachthuijsen staende binnen de bepaggeringe vande vst. benedenste negerie, uijt pallesaden bestaende.
H. Wooninge vande Quimelaha Madjira.
I. Wooninge van Capiteijn laudt, daervooren een ijser stuck vier pont schietende was gestelt.
K. Houte vestingen vande vijanden, uijt pallessaden opgerecht, ider met een stuck langhs den wegh vande bergh flancquerend, voorsien.
L. Steene vestingen boven den anderen, op den top vande vst. bergh geleegen, waer van de hooghste mee een wooninge vande Quimelaha Madjera was.
M. Steene vestingen aende andere sijde van deselven bergh geextrueert.
N. Wachthuijsen vande vijant rontsomme gestelt.
O. de Negerie vande vijant aenden voet vande bergh geleegen.

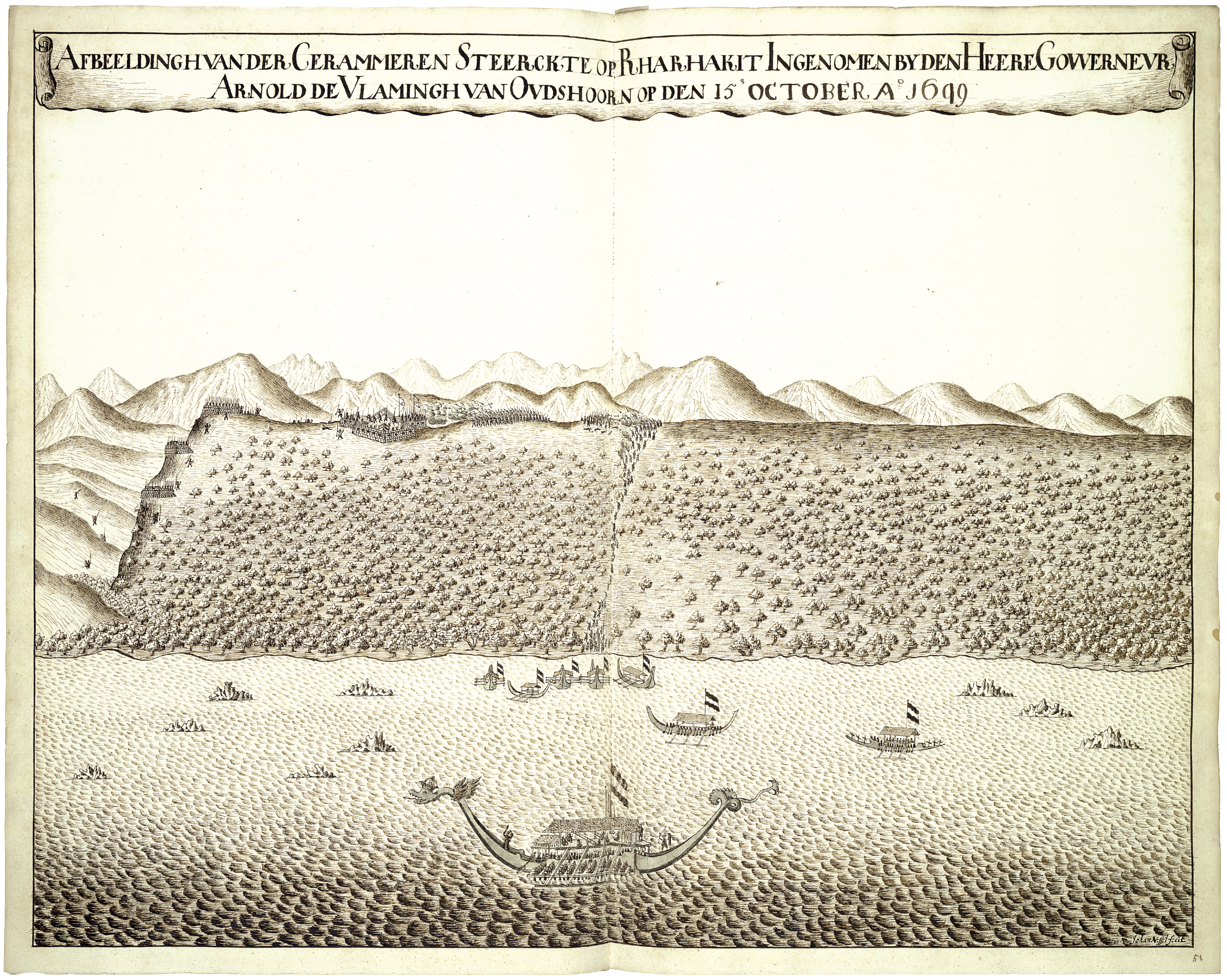
AFBEELDINGH VAN DER CERAMMEREN STEERCKTE OP RHARHAKIT INGENOMEN BY DEN HEERE GOVVERNEVR
ARNOLD DE VLAMINGH VAN OVDSHOORN OP DEN 15e OCTOBER Ao 1649

blad 310 boven / sheet 310 above:

Koninklijke Bibliotheek, 75 D 23 fol. 51.

Johan Nessel fecit, [ca./c. 1656] :

Afbeeldingh van der Cerammeren Steerckte op Rharhakit Ingenomen by de Heere Gouverneur / Arnold de Vlamingh van Oudshoorn op den 15e october A:o 1649.

Depiction of the Stronghold at Rarakit in Ceram Conquered by the Governor / Arnold de Vlamingh van Oudshoorn on 15 October A:o 1649.

Pentekening en penseel in grijs op papier, 39,5 x 51 cm.
Pen drawing and brush in grey on paper, 39.5 x 51 cm.

Rarakit, Wailama, Kahoela (Kahula), Kalike. De kustplaats Rarakit of Kelang Rakit aan de uiterste noordoostpunt van Ceram was in de jaren dertig en veertig van de zeventiende eeuw een centrum van 'illegale' handel in kruidnagelen op Makassar en van zeeroverij. In oktober 1649, enkele maanden voor het eind van zijn eerste ambtsperiode, ondernam gouverneur Arnold de Vlaming van Outshoorn een verwoestende strafexpeditie tegen Rarakit en andere plaatsen in Oost-Ceram, waarvan deze tekening door Johannes Nessel een beeld geeft. Met de andere drie op de bladen 310-311 en Nessels aanzicht van Makassar op blad 182 werd de tekening ingebonden in een mansucript door Livinus Bor met de titel *Jaer-boecken van d'Amboinse oorlogen, door Arnold de Vlamingh van Oudtshoorn, als Superintendent over d'Oosterse gewesten, oorloghaftig ten eind gebracht.* Bor, die als secretaris van De Vlaming van Outshoorn de veldtochten meemaakte, schreef het manuscript in Batavia in 1657 op basis van zijn eigen aantekeningen en de officiële stukken voor De Vlamings rapportage. Een gedrukte uitgave met andere, minder goede illustraties verscheen in 1663. De drie andere tekeningen, alle met betrekking tot het schiereiland Hoamoal in West-Ceram, tonen De Vlamings operaties tegen de 'opstandige' Cerammers en de Makassaren in Wailama, Kahoela en Kalike, respectievelijk in februari 1653, juli 1654 en augustus 1655.

Rarakit, Wailama, Kahula (Kahoela), Kalike. In the thirties and forties of the seventeenth century the coastal town of Rarakit or Kelang Rakit on the north-easternmost corner of Ceram was a centre of the 'illegal' trade in cloves to Macassar and of piracy. In October 1649, several months before the end of his first term of office, Governor Arnold de Vlaming van Outshoorn undertook a devastating punitive expedition against Rarakit and other places in East Ceram, of which this drawing by Johannes Nessel gives an impression. Together with the other three on sheets 310-311 and Nessel's view of Macassar on sheet 182, the drawing was bound in a manuscript by Livinus Bor, with the title *Jaer-boecken van d'Amboinse oorlogen, door Arnold de Vlamingh van Oudtshoorn, als Superintendent over d'Oosterse gewesten, oorloghaftig ten eind gebracht* (Yearbooks of the Amboina wars brought to a soldierly end by Arnold de Vlamingh van Oudtshoorn as Superintendent over the Eastern areas). Bor, who witnessed the campaigns as De Vlaming van Outshoorn's secretary, wrote the manuscript in Batavia in 1657 based on his own notes and the official documents for De Vlaming's report. A printed edition, with different, less good illustrations, appeared in 1663. The three other drawings, each relating to the peninsula of Hoamoal in West Ceram, show De Vlaming's operations against the 'rebellious' inhabitants of Ceram and the Macassarese in Wailama, Kahula and Kalike, in February 1653, July 1654 and August 1655 respectively.

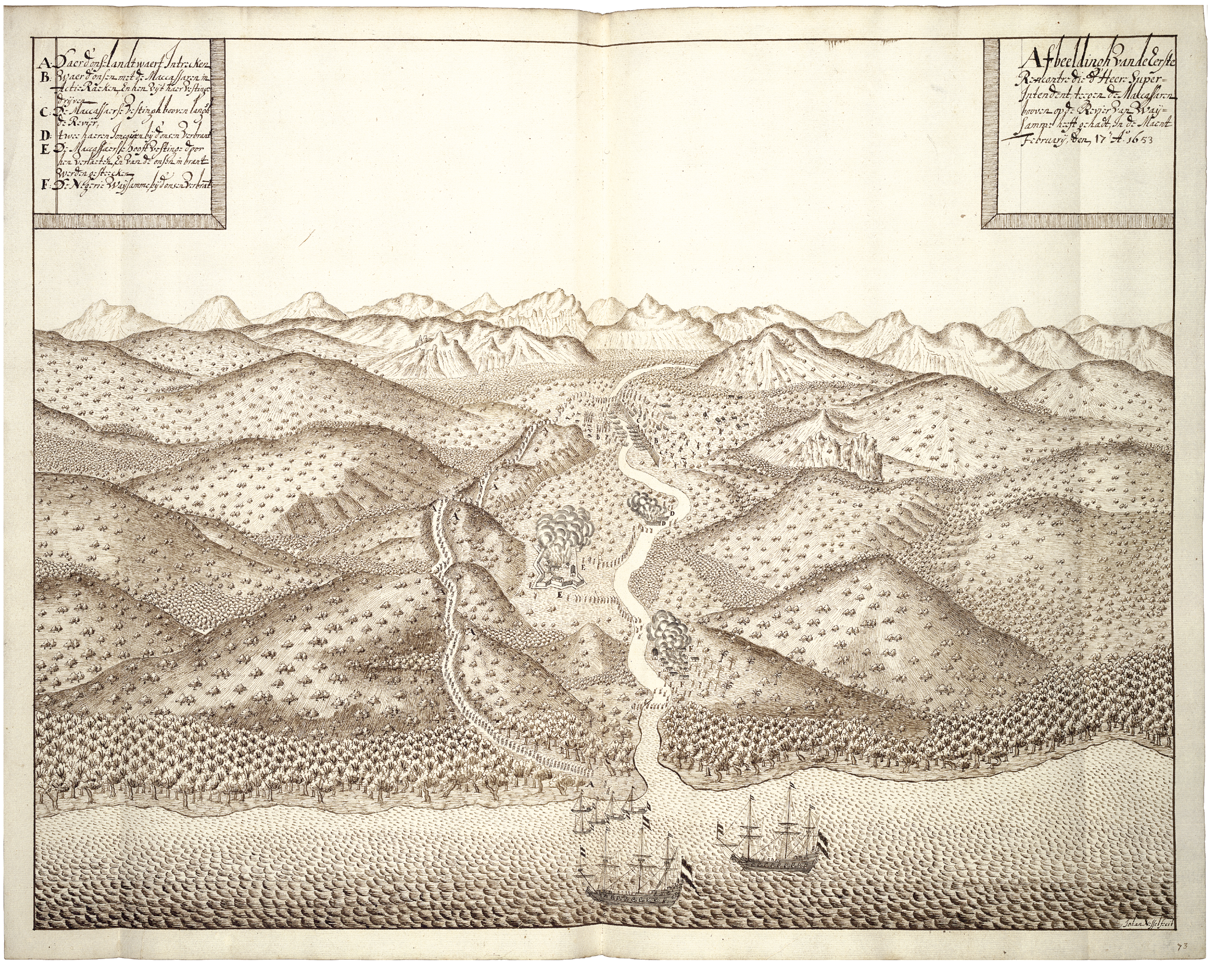

blad 310 onder / sheet 310 below:

Koninklijke Bibliotheek, 75 D 23 fol. 73.

Johan Nessel fecit, [ca./c. 1656] :

Afbeelding van de Eerste / Rencontre die d: Heere Super / Intendent tegen de Maccassaren / booven op de Revier van Waij / Lamme heeft gehadt, In de Maent / February, de 17e A:o 1653.

Depiction of the First / Encounter the Lord Super / Intendent has had with the Macassarese / upstream on the Wailama River, In the Month of / February, the 17th A:o 1653.

Pentekening en penseel in grijs op papier, 39,5 x 51 cm.
Pen drawing and brush in grey on paper, 39.5 x 51 cm.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters A t/m F :
Explanations: [upper left] a key to the letters A to F :

A. Daer d'onse landtwaert Intrecken.
B. Waer d'onzen met de Maccassaren in Actie Raeken, En hen uijt haer vestinge drijven.
C. De Maccassaerse vestingh booven langhs de Revier.
D. Twee haeren Joncquen bij d'onsen verbrant.
E. De Maccassaersche hooftvestinge door hen verlaeten, En van de onsen in brant werden gesteecken.
F. De Negerie Waylamme, bij d'onsen verbrant.

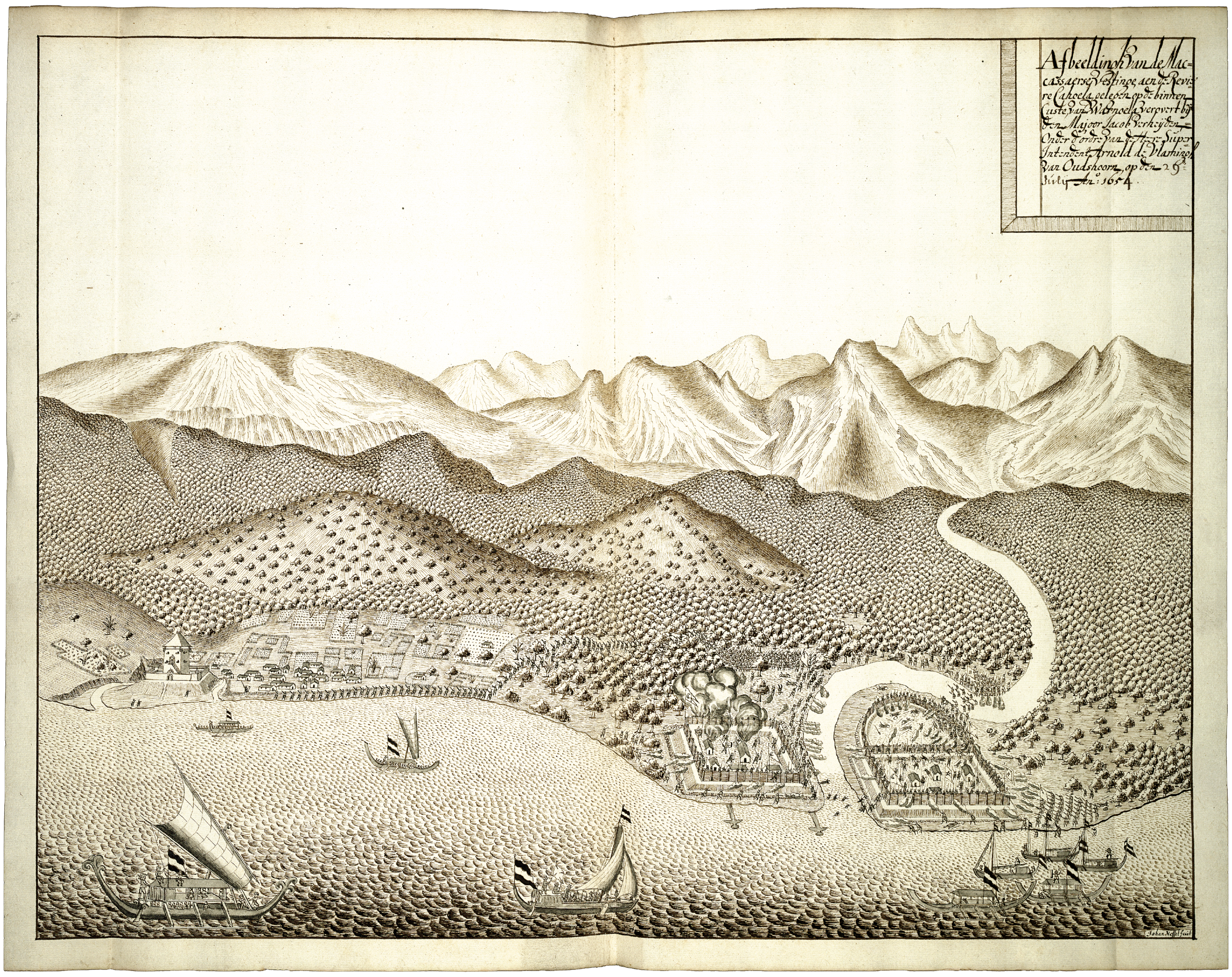
Afbeeldingh van de Mac=
cassaerse Vestinge aen de Revi=
re Cahoela gelegen op de binnen
Custe van Warnoela verovert bij
den Majoor Jacob Verheijden
Onder d'ordre van de Heere Super
Intendent Arnold de Vlamingh
van Oudshoorn op den 29e
Julij An:o 1654
Johan Nessel fecit

blad 311 boven / sheet 311 above:

Koninklijke Bibliotheek, 75 D 23 fol. 113.

Johan Nessel fecit, [ca./c. 1656] :

Afbeelding van de Mac / cassaerse vestinge aen de Revie / re Cahoela, gelegen op de binnen / Custe van Warnoella verovert bij / den Majoor Jacob Verheijden, / Onder d'ordre van d: Heere Super / Intendent Arnold de Vlamingh / van Oudshoorn, op den 29e / Julij An:o 1654.

Depiction of the Ma / cassarese fortress on the River / Kahoela, situated on the inner / Coast of Warnoela [Hoamoal] conquered by / the Major Jacob Verheijden, / By order of the Lord Super / Intendent Arnold de Vlamingh van Oudshoorn, on the 29th / of July An:o 1654.

Pentekening en penseel in grijs op papier, 39,5 x 51 cm.
Pen drawing and brush in grey on paper, 39.5 x 51 cm.

blad 311 onder / sheet 311 below:

Koninklijke Bibliotheek, 75 D 23 fol. 145.

Johan Nessel fecit, [ca./c. 1656] :

Afbeeldingh van de Negerie / Calieque, gelegen in het gebergte / van Warnoela Achter de Moor / denaers Revier, op des Jaers 1655 / voor dagh bij Entreprise verovert / bij den Heer: SuperIntendent / Arnold de Vlamingh van / Oudshoorn den / 6e Augustij.

Depiction of the Village of / Kalike, situated in the mountains / of Warnoela Beyond the Mur /derers River, in the Year 1655 / before dawn conquered by Surprise / by the Lord: SuperIntendent / Arnold de Vlamingh van / Oudshoorn on the / 6th of August.

Pentekening en penseel in grijs op papier, 39,5 x 51 cm.
Pen drawing and brush in grey on paper, 39.5 x 51 cm.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters A t/m G :
Explanations: [upper left] a key to the letters A to G :

A. Twee verlate vestingen van Maccassaren.
B. Ons volck dat Berghwaert op Marcheert.
C. Daer ons volck uijt de Cloof tussen de bergen van daen coomen, daer sij haer 't meestdeel van nacht verhouden hadden.
D. Daer ons volck inde negerie trecken, En op Rugh de Maccassaren uijt haer woonstede drijven.
E. De Negerie.
F. Het Huijsie, daer den Capp:n Laut in gattrapeert Ende ter Neder gemaeckt is.
G. Waer de Heere Superintendent, met Een gedeelte van het volck, weeder van booven Comt.

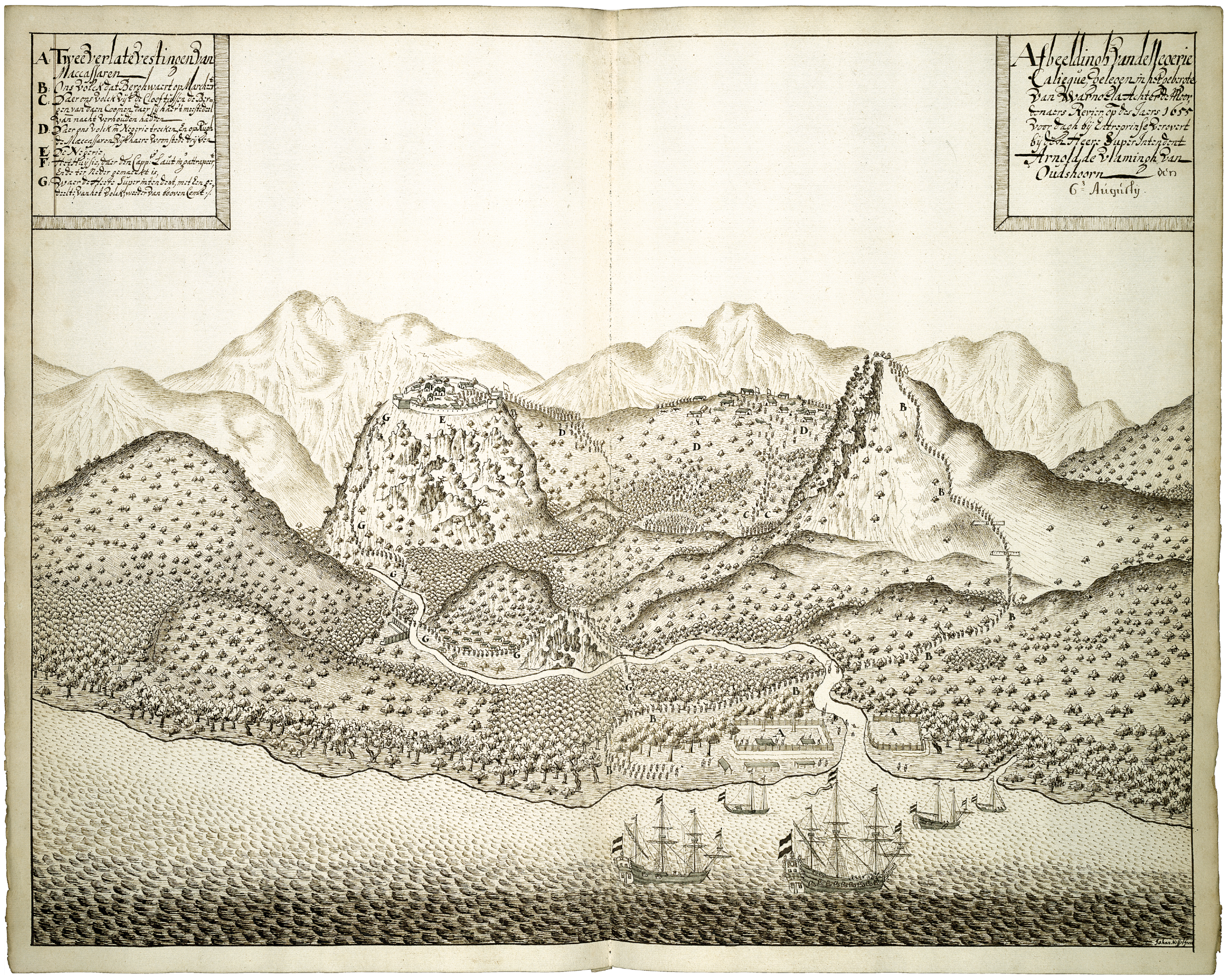
A: Twee verlate vestingen van Maccassaren
B: Ons volck dat Berghwaert op Marcheert
C: Daer ons volck uijt de Cloof tussen de Bergen van daen Coomen daer sij haer 't meestdeel van nacht verhouden hadden
D: Daer ons volck in Negerie trecken En op Rugh de Maccassaren uijt haer woonstede drijven
E: De Negerie
F: Het Huijsie, daer den Capp:n Laut in gattrapeert, Ende ter Neder gemaeckt is,
G: Waer de Heere Super intendent, met Een gedeelte van het volck, weeder van booven Comt
Afbeeldingh van de Negerie
Calieque, gelegen in het gebergte
van Warnoela Achter de Moor
denaers Revier, op des Jaers 1655
voor dagh bij Entreprinse verovert
bij den Heer: Super Intendent
Arnold de Vlamingh van
Oudshoorn den
6e Augusty
A
B
C
D
E
F
G
Johan Nessel fecit

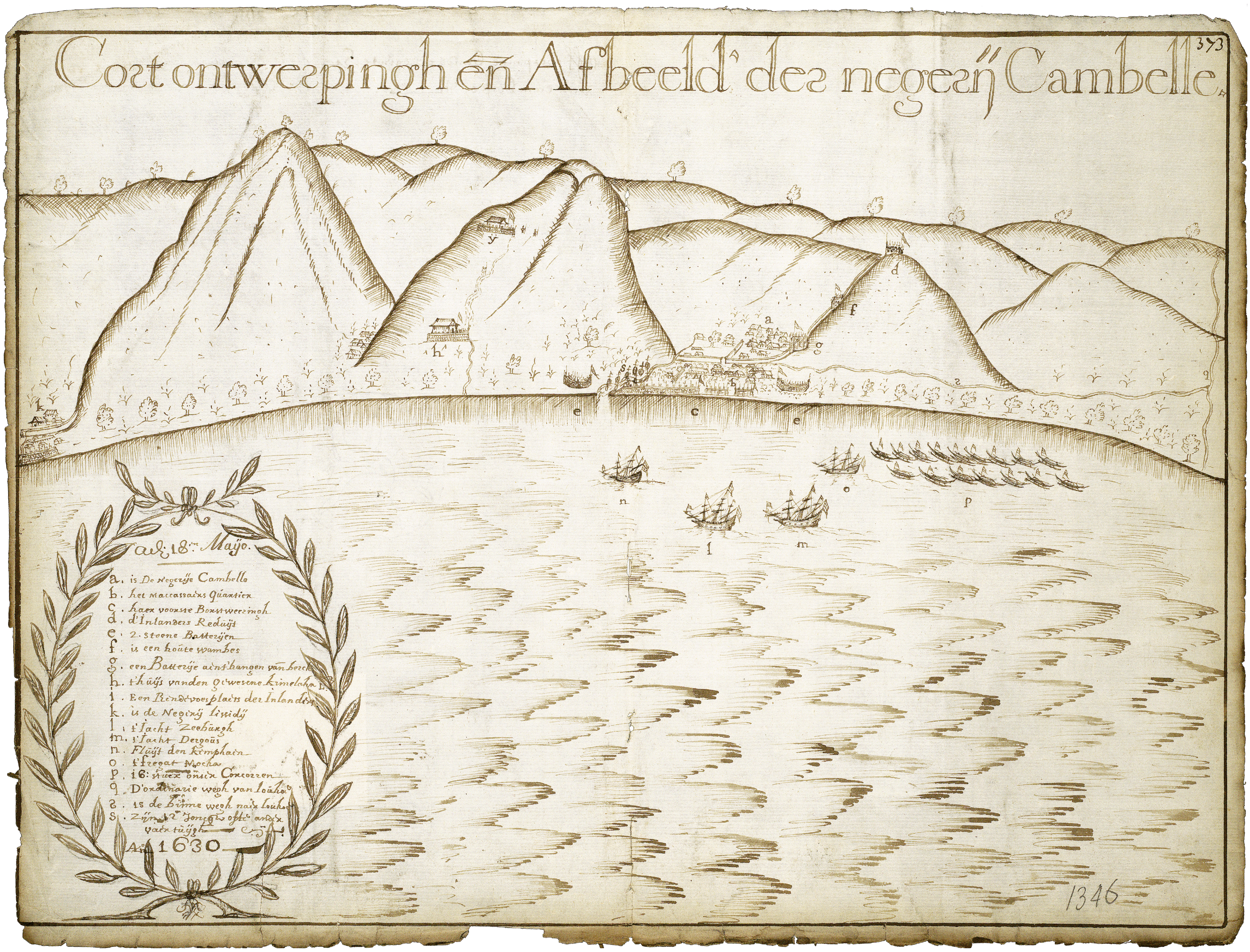
Cort ontwerpingh en Afbeeld' der negerij Cambelle
373
a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
l
m
n
o
p
q
r
s
y
Ad: 18en Maijo.
a. is De Negerije Cambello
b. het Maccassaers Quartier
c. haer voorste Borstweeringh
d. d'Inlanders Reduijt
e. 2. steene Batterijen
f. is een houte wambes
g. een Batterije aent'hangen van berch
h. t'huijs vanden gewesene kimelaha
i. Een Rendevousplaets der Inlanders
k. is de Negerij lissidij
l. t'Iacht Zeeburgh
m. t'Iacht Dergous
n. Fluijt den Kemphaen
o. t'fregat Mocha
p. 16: stuex onsen Corcorren
q. D'ordinarie wegh van louhoe
r. is de binne wegh naer louhoe
s. Zijn 2 Joncke ofte ander vaertuijgh
An:o 1630
1346

blad 312 boven / sheet 312 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1346.

[Anoniem], 1630 :
[Anonymous], 1630 :

Cort ontwerpingh en Afbeeld' der negerij Cambelle.

Plan and Depiction of the village of Kambelo.

Pentekening, 33 x 43,5 cm.
Pen drawing, 33 x 43.5 cm.

Verso: Affworpinge vande gelegentheyt van cambello. Uit de Portef. Van 1630 Pampieren en Brieven van Amboina [...] juny ao 1630 N 20 372 662 a.

Verklaringen: [linksonder] een legenda bij de letters a t/m s :
Explanations: [lower left] a key to the letters a to s :

Ad. 18.en Maijo.
a. Is de Negerije Cambello.
b. Het Macassaers Quartier.
c. Haer voorste Borstweeringh.
d. D'Inlandsers Reduijt.
e. 2. Steene Batterijen.
f. Is een houte Wambes.
g. Een Bauerije aent'hangen van berch.
h. T'Huijs vanden gewesene kimelaha.
i. Een Rendevous plaets der Inlanders.
k. Is de Negerij Lissidij.
l. T'Iacht Zeeburgh.
m. T'Iacht Dergous.
n. Fluijt den Kemphaen.
o. T'Fregat Mocha.
p. Is: naer onsen Corcorren.
q. D'Ordinarie wegh van louhoe.
r. Is de binnen wegh naer louhoe.
s. Zijn 2 Joncke ofte andere vaertuijghen.
An:o 1630.

Kambelo. De expeditie in 1630 door gouverneur Philip Lucasz (1628-1631) tegen de belangrijke plaats Kambelo of Seri Kambelo aan de noordwestkust van Hoamoal mislukte volledig vanwege de niet in te nemen versterkingen in de bergen rondom. Pas veertien jaar later zou de Compagnie hier alsnog een fortje kunnen bouwen, de post Hardenberg, waarvan de volgende bladen t/m 314 een nader beeld geven.

Kambelo. The expedition in 1630 by Governor Philip Lucasz (1628-1631) against the important town of Kambelo or Seri Kambelo on the north-west coast of Hoamoal was a complete failure because of the impregnable fortifications in the mountains roundabout. Only fourteen years later was the Company finally able to build a little fort here, the post of Hardenberg, of which the following sheets up to 314 give a closer idea.

blad 312 onder / sheet 312 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 63.

[Anoniem, ca. 1645] :
[Anonymous, c. 1645] :

T' Fort Ambello In / Amboijna.

The Fort of Kambelo In / Ambon.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, 12 x 13 cm.
1 map : ms on paper, 12 x 13 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

De hier getoonde afbeelding van de redoute Hardenberg in Kambelo en ook de bijbehorende op blad 313 boven liet Aert Gijsels, uit wiens collectie deze tekeningen afkomstig zijn, wellicht na zijn terugkomst in Nederland kopiëren. Het fortje werd in 1643 gebouwd door zijn opvolger Gerard Demmer en deze stuurde in 1644 afbeeldingen ervan naar de bewindhebbers in de Republiek. De tekening op blad 313 boven laat naast de versterking de lager gelegen handelspost zien, waar in de eerste jaren na 1643 per contract nog kruidnagelen van Kambelo en omgeving werden aangeleverd.

Aert Gijsels, from whose collection these drawings come, probably had the depiction of the redoubt of *Hardenberg* shown here and the ones pertaining to it on sheet 313 copied after he arrived back in the Netherlands. The fort was built in 1643 by his successor, Gerard Demmer, who sent pictures of it to the directors in the Republic in 1644. The drawing on sheet 313 above shows as well as the fortification also the trading post located below it, where cloves were still delivered under contract from Kambelo and its surroundings in the first years after 1643.

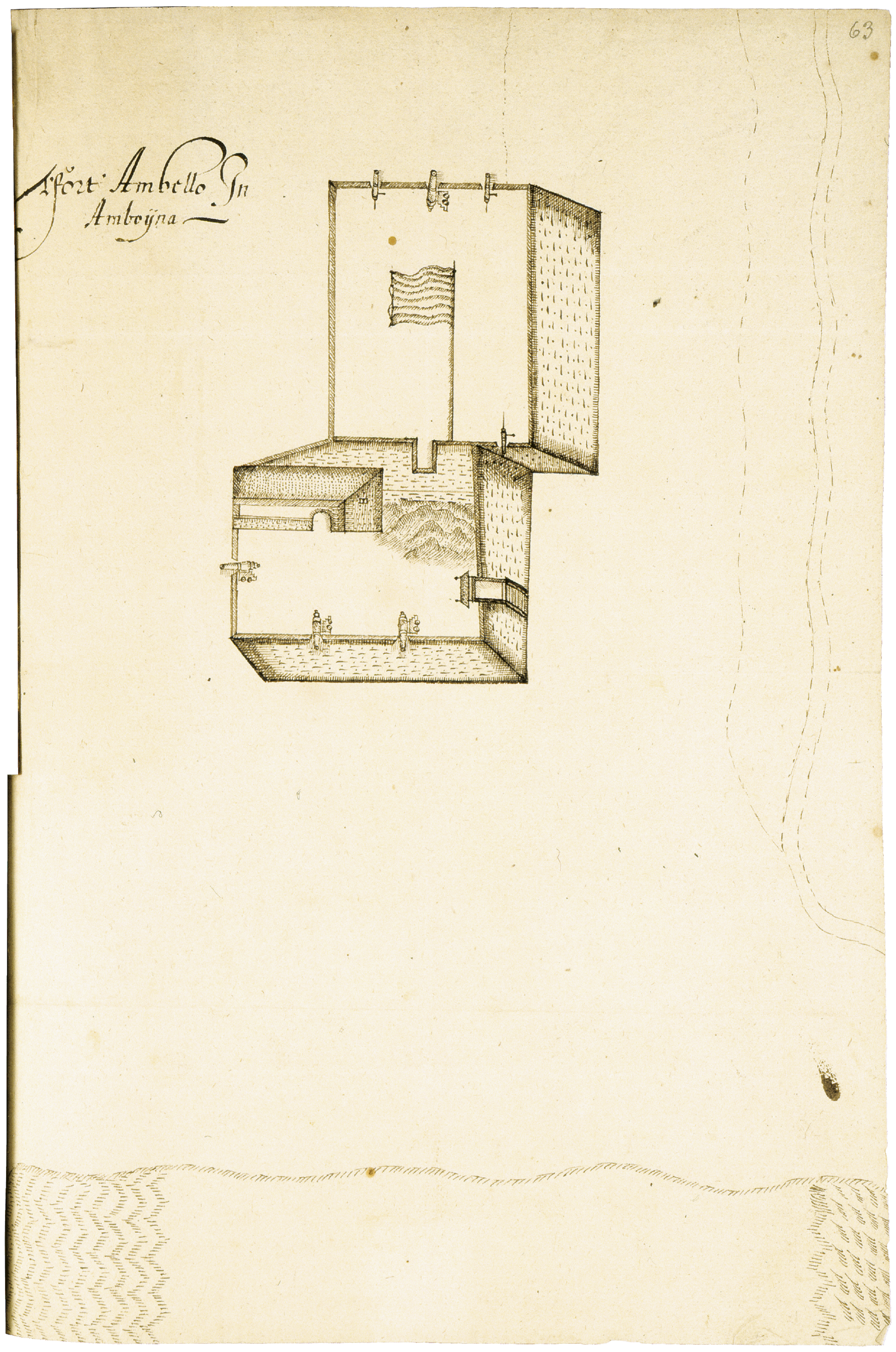
63
t'Fort Ambello In Amboijna

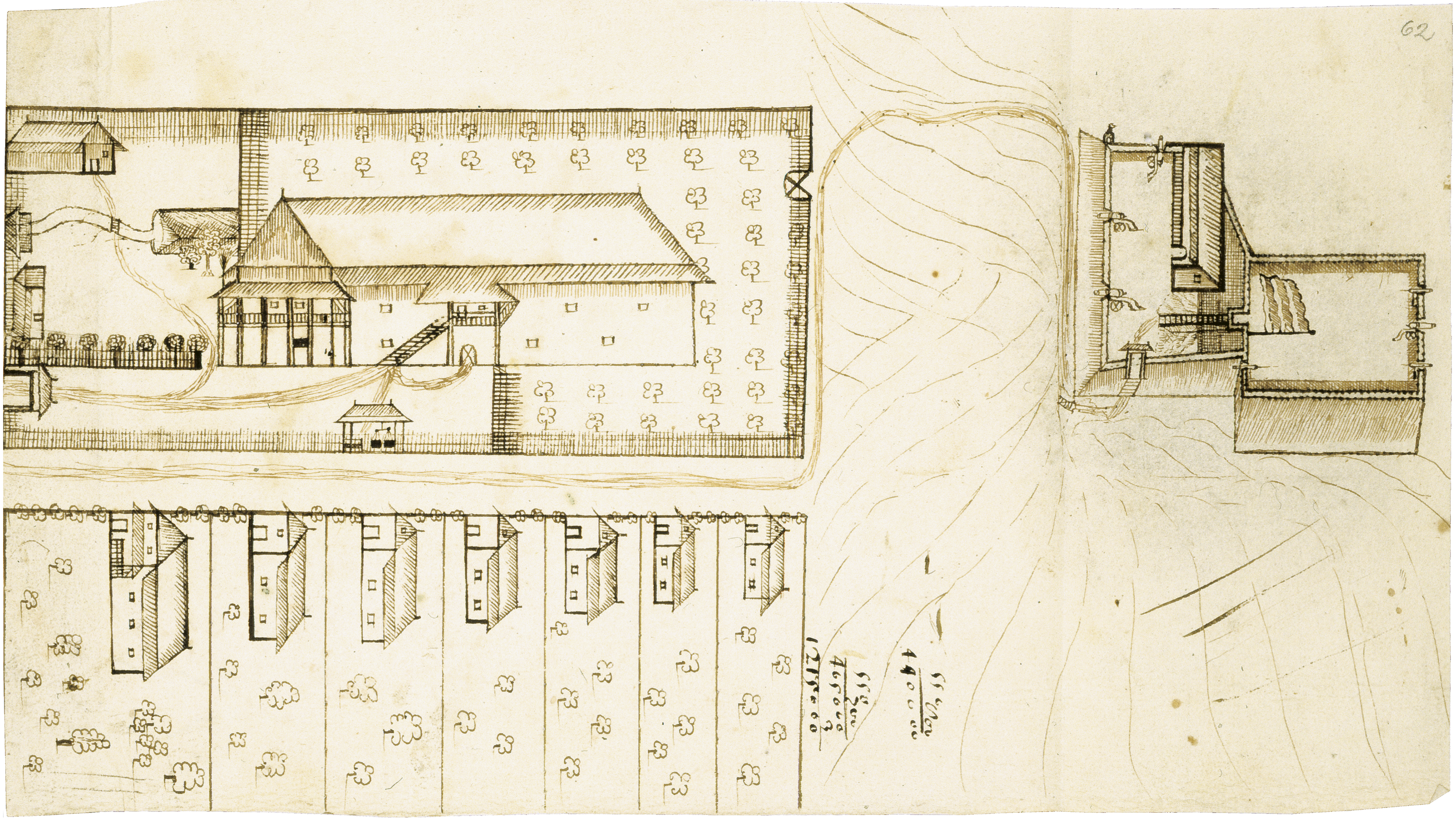

blad 313 boven / sheet 313 above:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 62.

[Anoniem, ca. 1645] :
[Anonymous, c. 1645] :

[Plattegrond van de versterking en handelspost in Cambello].

[Plan of the fortification and trading post in Kambelo].

Schaal onbekend.
Scale unknown.

1 kaart : ms op papier, 14 x 29 cm.
1 map : ms on paper, 14 x 29 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

blad 313 onder / sheet 313 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1348.

[Anoniem, 1643-1644] :
[Anonymous, 1643-1644] :

Vertooninge vande Fortificatie opde bergh van Combello. / comende vande Suijd, langs Strant vande wegh van Louhoe.

View of the Fortification on the mountain of Kambelo, / coming from the South, along the beach from the Loehoe road.

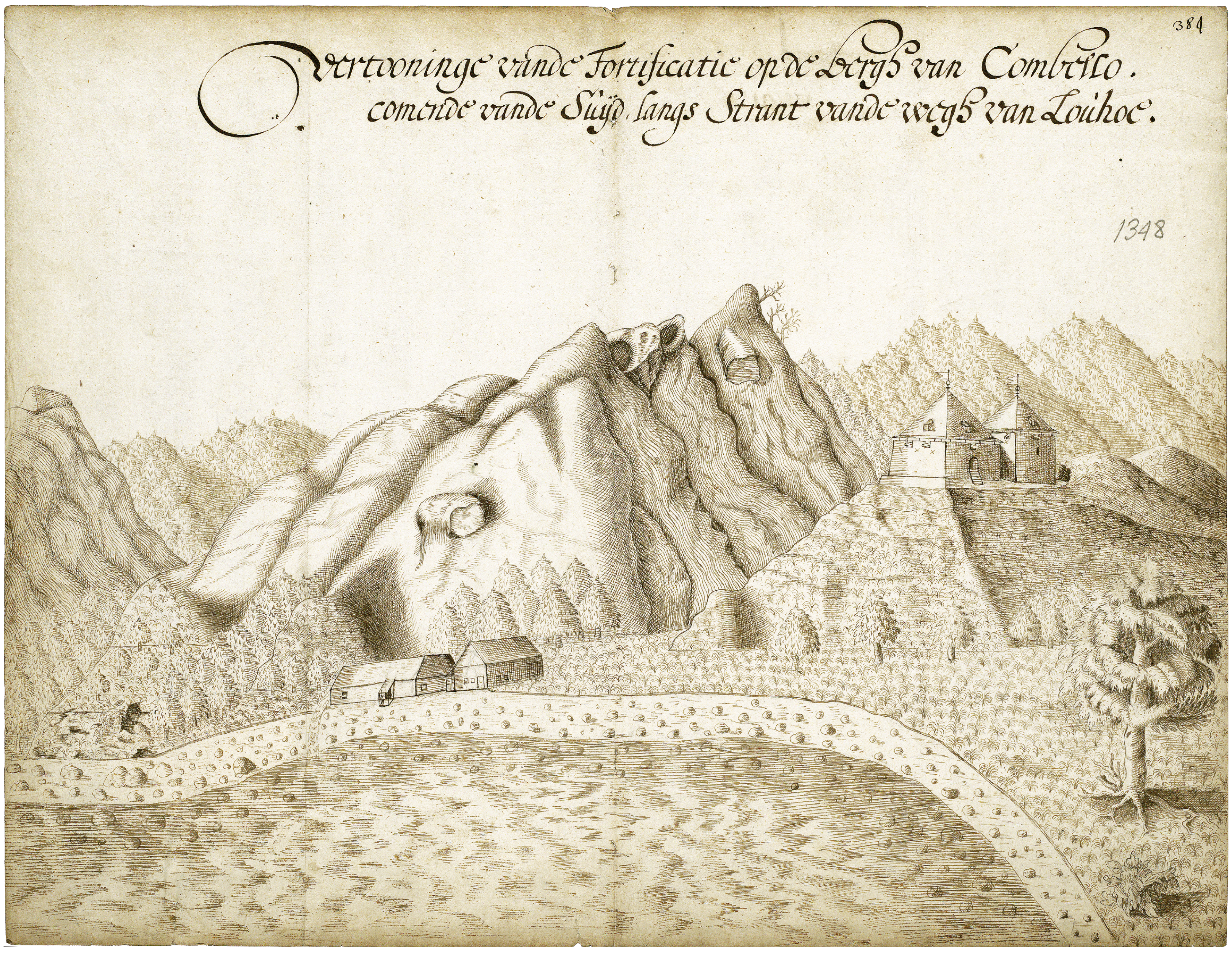
Vertooninge vande Fortificatie opde Bergh van Combello.
comende vande Suijd, langs Strant vande wegh van Louhoe.
384
1348

Pentekening op papier, 31,5 x 41 cm.
Pen drawing on paper, 31.5 x 41 cm.

Verso: Affteijckeningen vande Fortificatie op Combello. No. 41: Behoort by de papieren en brieven uit Amboina dd. Sept. 1644 overgezonden door Gerard Demmer portefeuille 1644 no II.

De tekening laat de pas voltooide compagniesvestiging Hardenberg bij Kambelo vanuit het zuidwesten zien, met iets noordelijk van de heuvel en de redoute de nog maar provisorisch versterkte handelspost direct aan zee. Op blad 314 boven is de pendanttekening gereproduceerd, met een aanzicht uit het noordwesten.

The drawing shows the just completed Company establishment of *Hardenberg* near Kambelo looking from the south-west, with a little to the north of the hill and the redoubt the trading post with its still temporary defences right on the sea. The corresponding drawing, with a view from the north-west, has been reproduced on sheet 314 above.

blad 314 boven / sheet 314 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1347.

[Anoniem, 1643-1644] :
[Anonymous, 1643-1644] :

Vertooninge vande Fortificatie opde Bergh van Combello / comende vande Noort langs strant aff van Lissidi.

View of the Fortification on the Mountain of Kambelo / coming from the North along the beach from Lesidi.

Pentekening op papier, 31,5 x 41 cm.
Pen drawing on paper, 31.5 x 41 cm.

Verso: 380 662 b.

Dit aanzicht van Kambelo vanuit het noordwesten is een pendant van de tekening op blad 313 onder; aan de noordzijde van de handelspost aan het strand is te zien dat deze toen al enigszins versterkt was.

This view of Kambelo from the north-west is a counterpart of the drawing on sheet 313 below; on the northern side of the trading post on the shore it can be seen that it had already been reinforced to some extent.

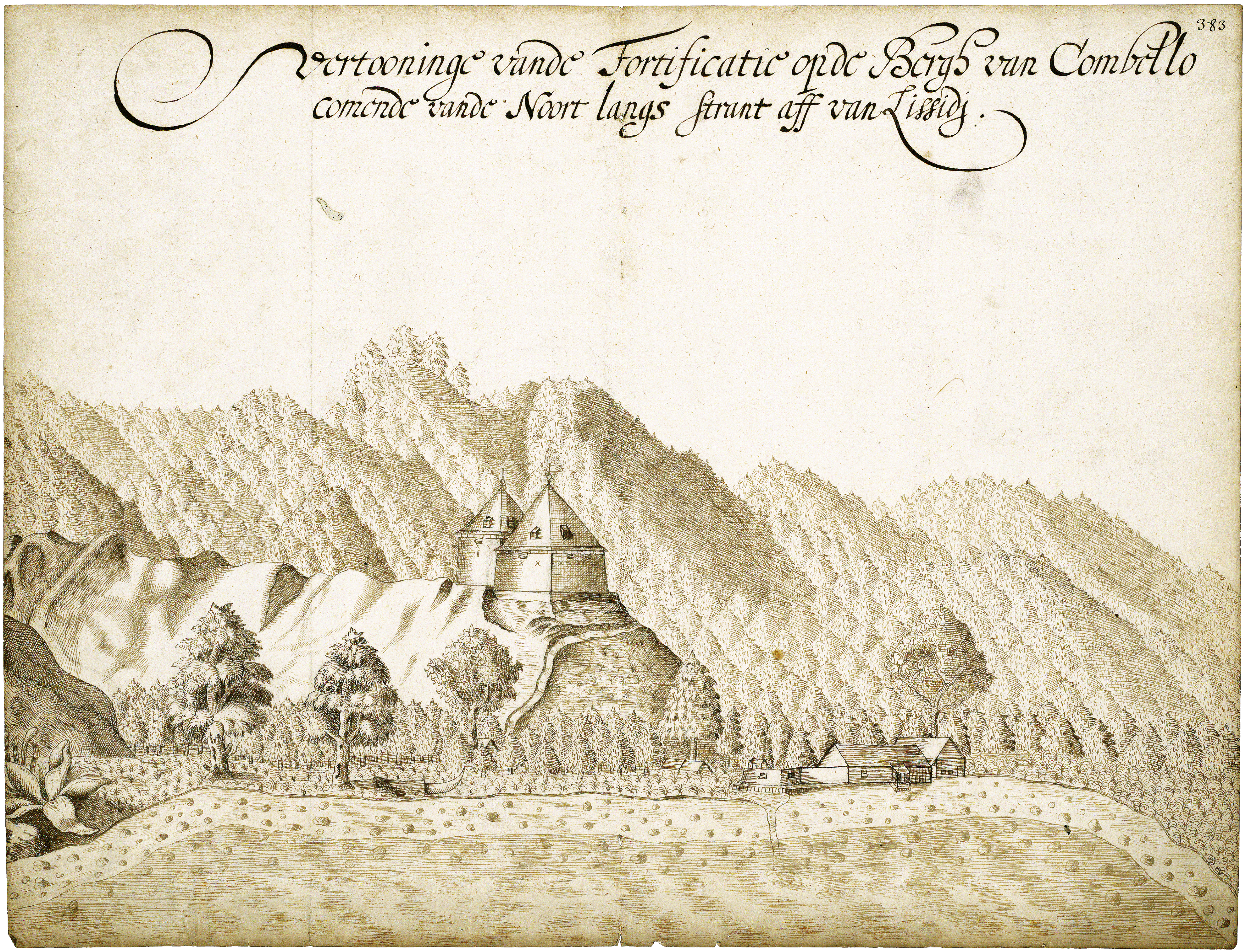
383
Vertooninge vande Fortificatie opde Bergh van Combello comende vande Noort langs strant aff van Lissidi.

Bijschriften: pag. 313 / Captions: p. 313

blad 314 onder / sheet 314 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1349.

[Johannes Nessel, ca./c. 1651] :

Harden. Bergh. / leijdt opde cust van / Ceram op Cambello.

Hardenbergh. / situated on the coast of / Ceram in Kambelo.

Pentekening op papier, 32,5 x 41 cm.
Pen drawing on paper, 32.5 x 41 cm.

Verso: 191 662 e.

Johannes Nessels tekening geeft aan dat tussen 1644 en 1651 de post Hardenberg bij Kambelo klaarblijkelijk verdere versterking onderging. Tussen de redoute en de handelspost is een toren geplaatst, terwijl de gebouwen aan zee nu geheel zijn omgeven door een pagger met twee diagonaal geplaatste hoekbastions.

Johannes Nessel's drawing indicates that between 1644 and 1651 the post of *Hardenberg* at Kambelo underwent further reinforcement. A tower has been placed between the redoubt and the trading post, while the buildings on the sea are now completely surrounded by a pallisade with two diagonally placed corner-bastions.

blad 315 boven / sheet 315 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1350.

[Anoniem, 1643-1644] :
[Anonymous, 1643-1644] :

Prospectijff. / T' Fondament.

Prospect. / The Foundations.

Schaalstok van 60 [Rijnlandse voeten] = [ca. 1 : 350].
Scale-bar of 60 [*Rijnlandse voeten*] = [approximately 1 : 350].

3 kaarten : ms op papier, 31,5 x 41 cm.
3 maps : ms on paper, 31.5 x 41 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verso: 381 662 d.

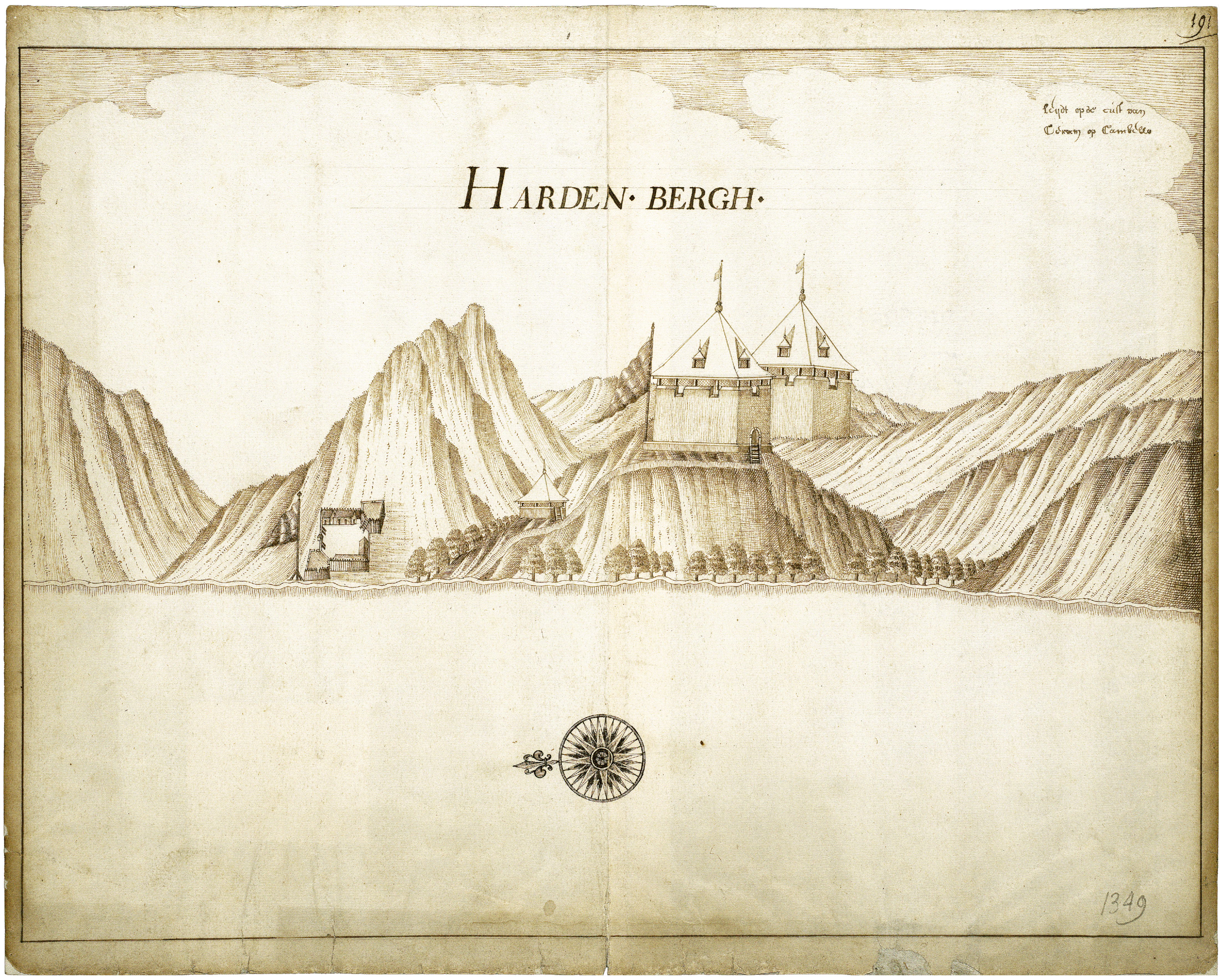
191
Leydt opde cust van
Ceram op Cambello
HARDEN· BERGH·
1349

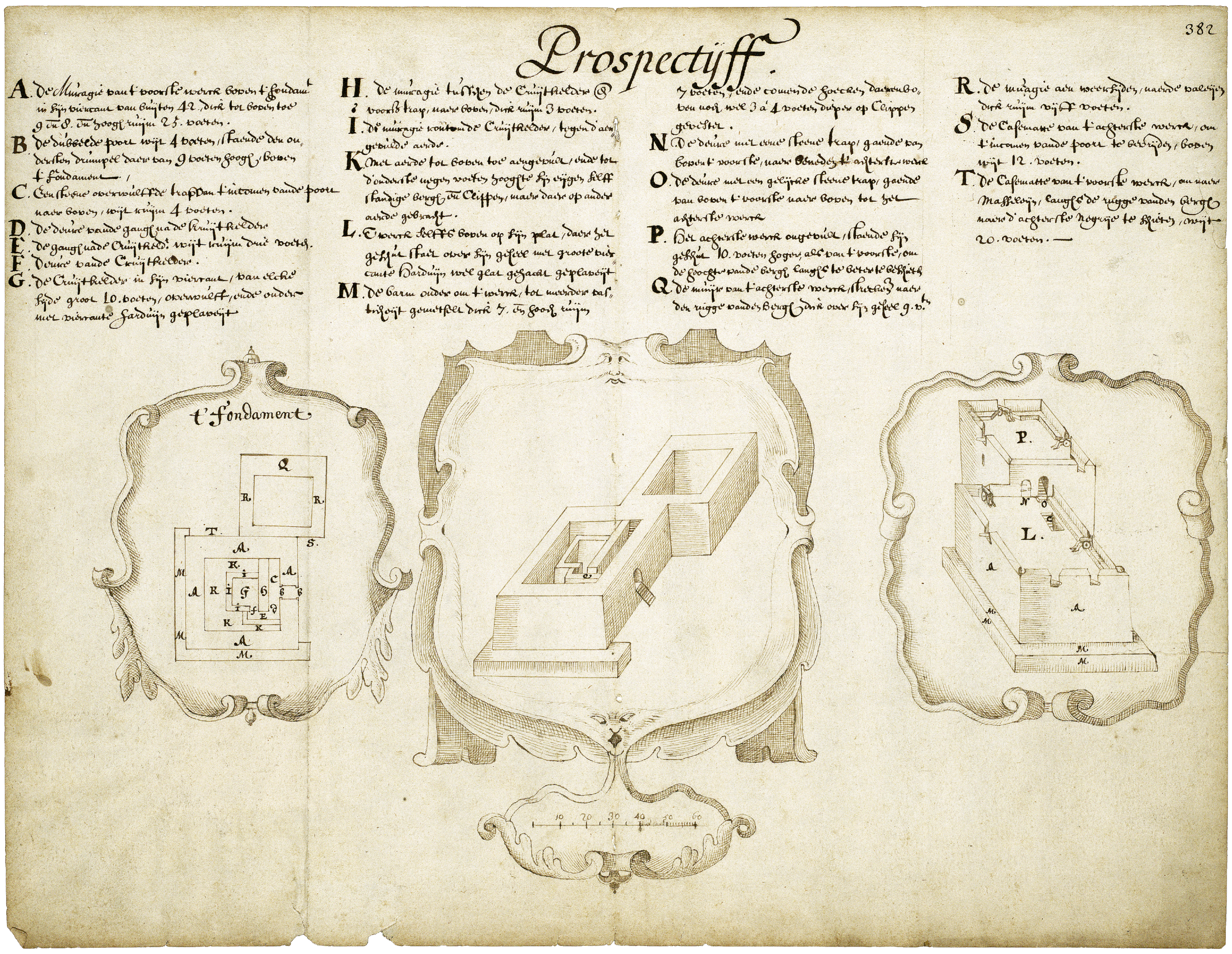

Verklaringen: [boven] een legenda bij de letters A t/m T :
Explanations: [above] a key to the letters A to T :

A. De Muragie van t' voorste werck boven t' fondam.t in sijn viercant van bijtten 42 [duim] dick tot boven toe 9 en 8. en hoogte ruijm 25. voeten.
B. De dubbelde poort wijt 4 voeten, staende den ondersten drempel daer van 9 voeten hoogh, boven t' fondament.
C. Een steene overwulffde trap van t' incomen vande poort naer boven, wijt ruijm 4 voeten.
D. De deure vande gangh na de kruijtkelder.
E. De gangh nade de Cruijtkeld.r wijt ruijm drie voeten.
F. Deure van de Cruijtkelder.
G. De Cruijtkelder in sijn viercant, van elcke sijde groot 10. voeten, overwulft, ende onder met viercante harduijn geplaveijt.
H. De muragie tusschen de Cruijtkelder & de voorste trap, naer boven, dick ruijm 3 voeten.
I. De muragie rontom de Cruijtkelder, tegen d'aengevulde ander.
K. Met aerde tot boven toe aengevult, ende tot d'onderste negen voeten hooghte sijn eijgen selffstandige bergh en Clippen, maer daer op andere aerde gebracht.
L. T'Werk selffs boven op sijn plat, daer het geschut staet over sijn geheel met groote viercante harduijn wel glad gehaelt geplaveijt.
M. De barm onder om t' werk tot meerder vastigheijt gemetselt dick 7. en hoogh ruijm 7 voeten, ende comende hoecken, daerenboven noch wel 3 à 4 voeten dieper op Clippen gevestet.
N. De deur met eene steene trap, gaende van boven t' voorste naer beneden, t' achterste werck.
O. De deure met een gelijcke steene trap, gaende van boven t' voorste naer boven toe het achterste werck.
P. Het achterste werck ongevult, staende sijn geschut 10. voeten hoger, als van t' voorste, om de hooghte vande de bergh langs te beter te beschieten.
Q. De weijse van t' achterste werck, streckende naer de rugge vanden bergh dick over sijn geheel 9. vtn.
R. De muragie aen weersijden, naerde baleije, dich ruijm vijff voeten.
S. De Casematte van t' aghterste werck, om t' incomen vande poort te bevrijden, boven wijt 12. voeten.
T. De Casematte van t' voorste werck, om naer maggesijn, langs de rugge vanden Bergh naer d' achterste negrije te schieten, wijt 20. voeten.

Dit 'Prospectijff', een beschrijving of afbeelding, van de redoute Hardenberg bij Kambelo behoort weer bij de tekeningen op blad 313 onder en 314 boven en geeft een gedetailleerd beeld van het algemeen plan, de grondmuren en de volledige opstand van de post zoals deze in 1643 op last van Gerard Demmer werd gerealiseerd.

This *Prospectijff*, a description or depiction, of the redoubt of *Hardenberg* at Kambelo again belongs with the drawings on sheets 313 below and 314 above, and gives a detailed picture of the general plan, the foundation walls and the complete elevation of the post as these were implemented in 1643 on the orders of Gerard Demmer.

blad 315 onder / sheet 315 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 112.

[Anoniem], 1633 :
[Anonymous], 1633 :

De Negerije Assahoudi / Gedistrubbeert op den 26. No / vember A:o 1633.

The Village of Assahoedi / Destroyed on the 26th of No / vember A:o 1633.

Pentekening op papier, 21 x 33,5 cm.
Pen drawing on paper, 21 x 33.5 cm.

Assahoedi (Asaudi). Deze bijna Chinees aandoende tekening uit de nagelaten papieren van Artus Gijsels toont een idyllisch aanzicht van de 'negerij' Assahoedi of Asaoedi aan de noordwestkust van Hoamoal, voorafgaand aan de eerste verwoesting door Gijsels' troepen op 26 november 1633. Twintig jaar later was het plaatsje herschapen in een sterke Makassaarse vesting, waarvan de verovering in 1655 Arnold de Vlaming van Outshoorn de uiteindelijke overwinning in de Grote Ambonse Oorlog bracht. Zie ook de afbeeldingen op blad 316 onder en blad 317.

Asaudi (Assahoedi, Asaoedi). This almost Chinese-looking drawing from the papers left by Artus Gijsels provides an idyllic view of the *negerij* (settlement, village) of Assahudi or Asaudi on the north-west coast of Hoamoal, prior to its first destruction by Gijsels's troops on 26 November 1633. Twenty years later the little town had been recreated as a strong Macassarese fort, the conquest of which in 1655 brought Arnold de Vlaming van Outshoorn the final victory in the Great Ambon War. See also the depictions on sheet 316 below and sheet 317.

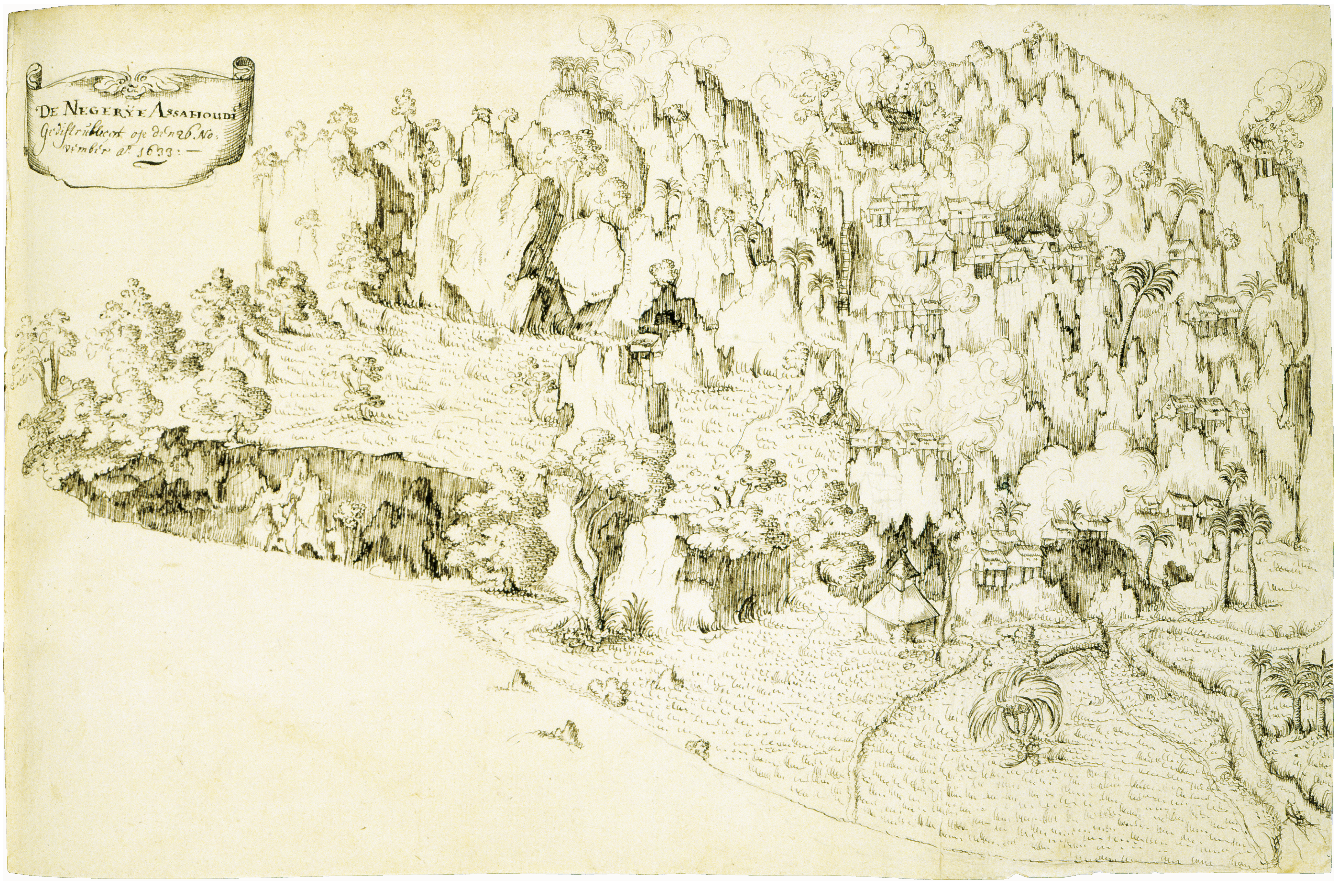

blad 316 linksboven / sheet 316 upper left:

Nationaal Archief, 1.04.02 1129 fol. 733V
[= 4.VELH 559.1].

[Anoniem, 1639] :
[Anonymous, 1639] :

[Plattegrond van het fortje in Lesidi].

[Plan of the fort at Lesidi].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, 9 x 10 cm.
1 map : ms on paper, 9 x 10 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

blad 316 rechtsboven / sheet 316 upper right:

Nationaal Archief, 1.04.02 1129 fol. 734R
[= 4.VELH 559.2].

[Anoniem, 1639] :
[Anonymous, 1639] :

[Plattegrond in opstand van het fortje in Lesidi].

[Elevation plan of the fort at Lesidi].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

Pentekening op papier, 10 x 10 cm.
Pen drawing on paper, 10 x 10 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

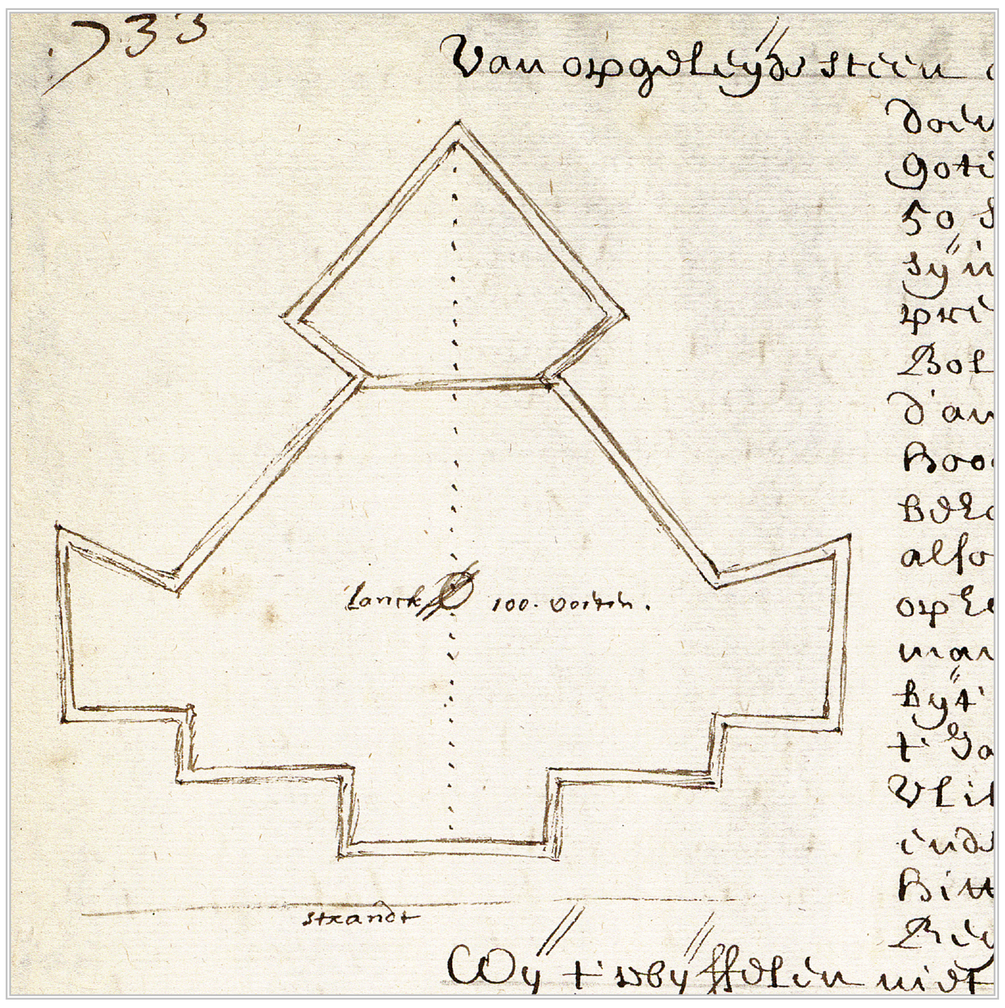
733
Van opgeleyde steen
Lanck 100 voeten
strandt

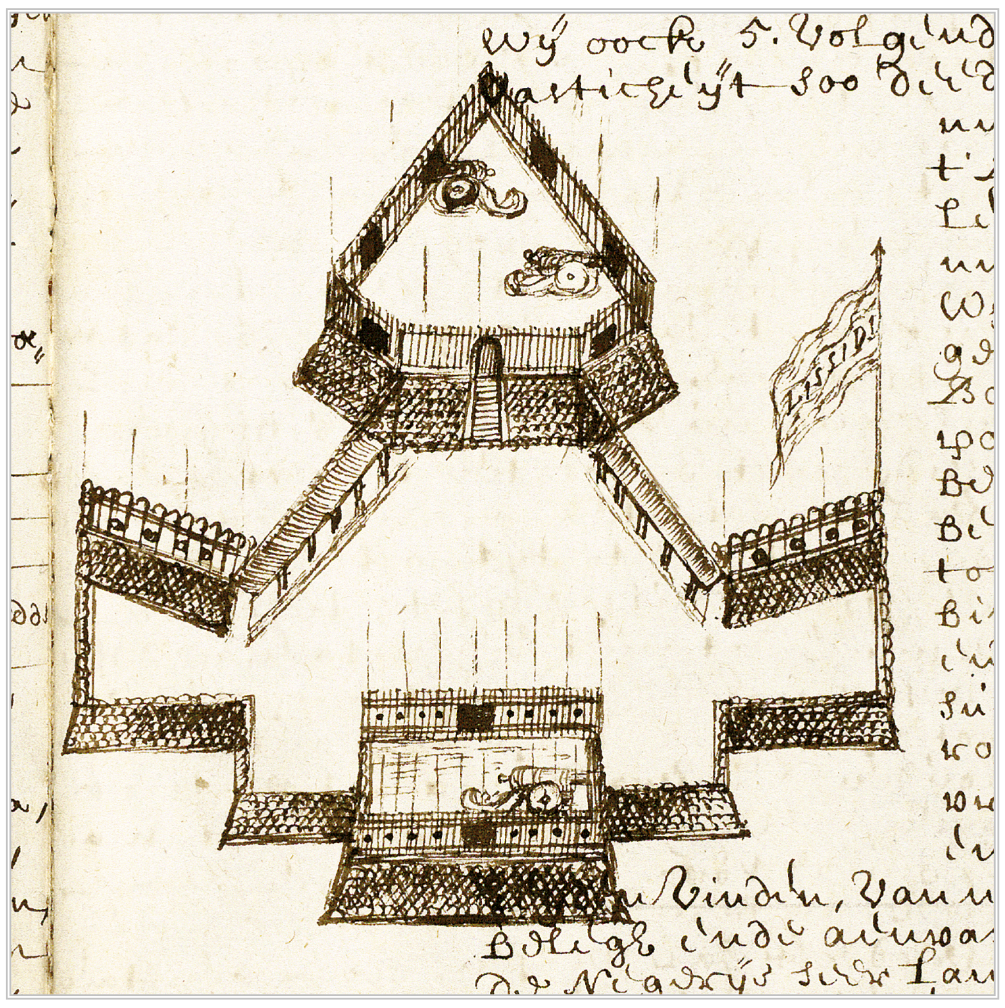

Lesidi. De compagniespost bij Lesidi aan de noordwestkust van het schiereiland Hoamoal in West-Ceram werd in 1639 opgericht op last van gouverneur Johan Ottens (1637–1641). Deze twee kleine tekeningen, respectievelijk van de plattegrond en van het aanzicht in vogelvluchtperspectief, werden toegevoegd aan diens rapportage aan de Hoge Regering in dat jaar. Uit de linker tekening blijkt dat de grootste doorsnede van het fortje 100 (Rijnlandse) voeten mat, dus ruim 31 meter.

Lesidi. The Company's post at Lesidi on the north-west coast of the peninsula of Hoamoal in West Ceram was set up in 1639 on the orders of Governor Johan Ottens (1637–1641). These two small drawings, of the ground-plan and the view in bird's-eye perspective respectively, were appended to his report to the High Government in that year. From the left-hand drawing it can be seen that the widest cross-section of the little fort measured 100 (Rhineland) feet, or about 31 metres.

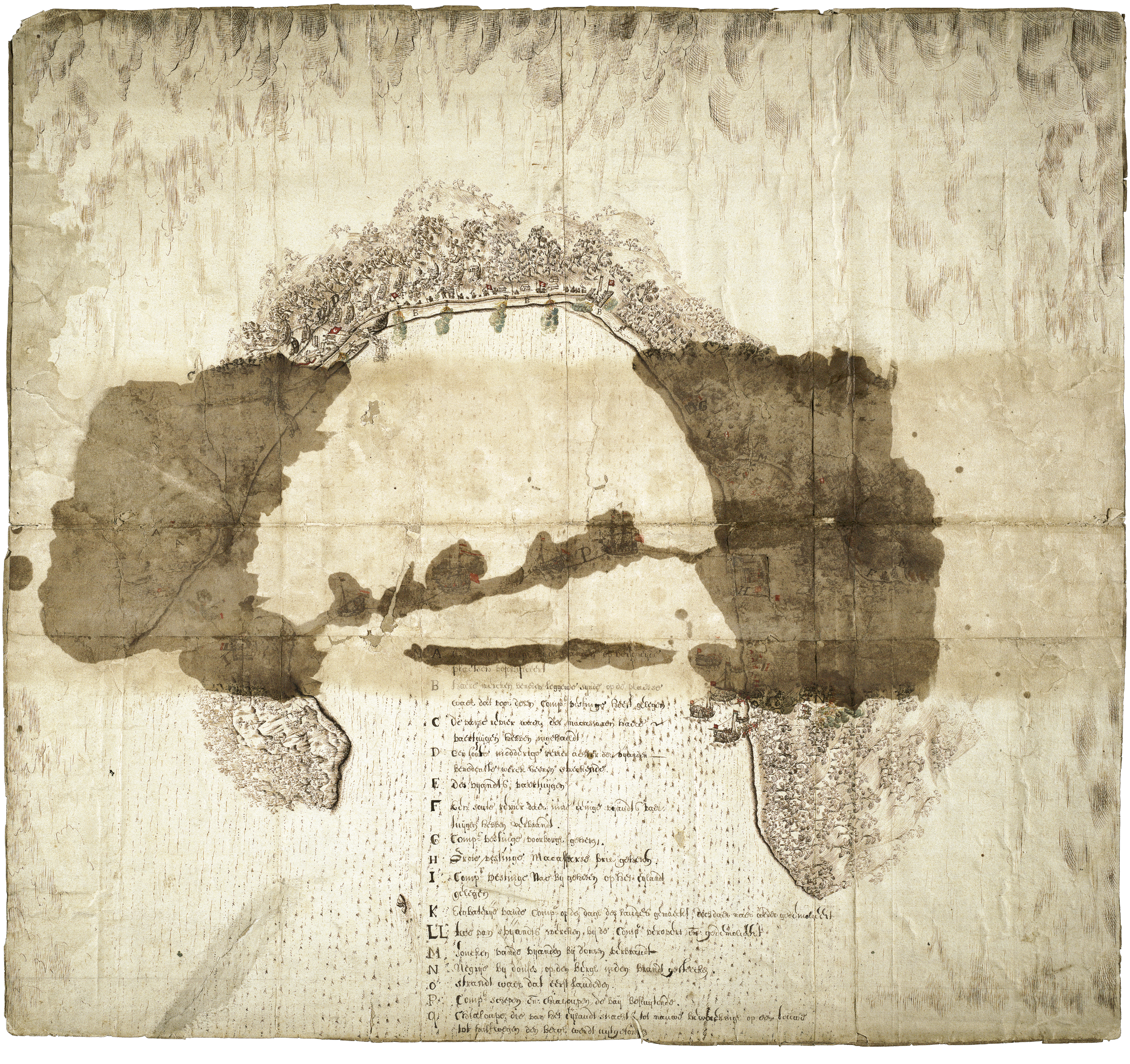
B
B
H
N
O
A [illegible] op verscheyde plaetsen [illegible]
B Halve wercken benoorden leggende synde op de plaetse waer dat voor desen Comp.e vestinge heeft gelegen
C De versche revier waer der Macassaren vaertuygen hebben ingehaelt
D Een soute modderige revier achter der vyanden benedenste werck binnen streckende.
E Des vyandts vaertuygen
F Een soute revier daer inne eenige vyandts vaertuygen hebben verbrandt.
G Comp.e vestinge voorburge geheten.
H Groote vestinge Macassersche [illegible] geheten.
I Comp.e vestinge Nae by geheten op het eylandt gelegen
K Een batterye vande Comp.e op der dage des landts gemaeckt, doch daer naer weder gedemolieert
LL twee van 's vyandts wercken by de Comp.e verovert en gedemolieert
M Joncken vande vyanden by d'onsen verbrandt
N Negrye by d'onse op den berge inden brandt gesteecken
O strandt waer dat eerst landeden
P Comp.e schepen en chialoupen de bay besluytende
Q Chialoupe die van het eylandt stack tot nauwe bewaeckinge op der [illegible] tot halfwegen den berge wierdt uytgeton[illegible]